

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Radim Navrátil

Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Důsledky sjednocení Německa roku 1990 z hlediska vývoje
politického systému Spolkové republiky Německo

Olomouc 2016 Vedoucí bakalářské práce: Mgr. David Hampl, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 18. Dubna 2016

.....
Radim Navrátil

Chtěl bych poděkovat Mgr. Davidu Hamplovi, Ph.D. za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování této bakalářské práce.

OBSAH

OBSAH	1
ÚVOD	2
1 Politický systém Spolkové republiky Německo před rokem 1989.....	5
1.1 Založení Spolkové republiky Německo	5
1.2 Institucionální nastavení Spolkové republiky Německo	7
1.3 Vývoj politického systému Spolkové republiky Německo	8
2 Politický systém Německé demokratické republiky	13
2.1 Institucionální nastavení Německé demokratické republiky	13
2.2 Vývoj politického systému Německé demokratické republiky.....	16
3 Historický kontext.....	18
3.1 Budování evropské integrace	18
3.2 Průběh studené války	20
4 Německá demokratická republika roku 1989	24
4.1 Počátky revolučního roku.....	24
4.2 Vývoj nové politické platformy.....	27
4.3 Rozklad politického systému Německé demokratické republiky	28
5 Sjednocení Německa a jeho důsledky	31
5.1 Proces sjednocení.....	31
5.2 Důsledky sjednocení Německa	35
5.2.1 Ekonomické důsledky	35
5.2.2 Demografické a geopolitické důsledky.....	37
5.2.3 Politické důsledky	39
ZÁVĚR	43
Seznam zkratek.....	45
Prameny a literatura.....	46
Elektronické zdroje	48
ANOTACE	50

ÚVOD

Cílem bakalářské práce je charakterizovat důsledky sjednocení Německa roku 1990 z hlediska vývoje politického systému Spolkové republiky Německo. Západní a východní část Německa se sjednotily roku 1990, přičemž předtím více než 40 let oba státní útvary koexistovaly odděleně v diametrálně odlišném společenském, politickém a ekonomickém systému. Bylo to právě území Německa, kde se po druhé světové válce začala formovat tzv. železná opona, respektive bipolární rozložení tehdejšího světa na východní a západní část. Tvoření východní části se odehrávalo pod taktovkou Sovětského svazu, v jejímž čele stál Stalin, na druhé západní straně stálo více států v čele s Velkou Británií, Francií a Spojenými státy americkými.

Práce pojednává s pomocí komparativní metody o odlišném politickém vývoji ve Spolkové republice Německo a v Německé demokratické republice, přičemž použita je jak synchronní, tak diachronní komparace. Synchronní komparace se zaměřuje především na porovnání obou zmíněných států ve stejném časovém úseku, naopak diachronní komparace sleduje vývoj obou států v čase.

Práce je celkově strukturována do pěti kapitol, přičemž první kapitola referuje o politickém systému západní Spolkové republiky Německo. První kapitola se zabývá výhradně událostmi v časové ose po druhé světové válce až do roku 1989, přičemž je zde popsán politický vývoj v tomto období, institucionální nastavení základních zákonodárných sborů. V neposlední řadě jsou v rámci této kapitoly zmíněni významní spolkoví kancléři, kteří udávali směr tehdejší politiky Spolkové republiky Německo. Je zde popsán vývoj stranického systému, který byl dlouho ve Spolkové republice Německo ojedinělý mezi západními státy v Evropě, jelikož se tam ustanovil stranický systém dvou a půl strany, který obsahoval dvě velké politické strany v podobě Křesťanské demokratické unie a Sociálnědemokratické strany a jedné menší politické strany v podobě Svobodné demokratické strany, která byla v průběhu let nejdůležitější politickou silou, jelikož si mohla vybírat, s kterou větší stranou bude chtít spolupracovat.

Druhá kapitola se věnuje politickému systému Německé demokratické republiky, která byla ustanovena roku 1949 a na geopolitické mapě světa vydržela rovných 40 let. Druhá kapitola se zabývá nastavením totalitního systému v Německé demokratické republice, který byl do velké míry kopírován podle Sovětského svazu. Je zde také demonstrován rozdíl ve vývoji stranického systému vůči Spolkové republice Německo, jelikož v rámci stranického

systému Německé demokratické republiky působila de facto jen jedna politická strana v podobě Sjednocené socialistické strany.

Třetí kapitola se zabývá popsáním historického kontextu v již zmiňovaném období po druhé světové válce až do pádu železné opony. Svět se rozdělil na dva póly na dlouhá desetiletí, tomuto dějinnému období se přiřadilo označení studená válka. Na jedné straně Spojené státy americké, na druhé straně Sovětský svaz spolu soutěžili z hlediska vojenské vybavenosti, ekonomického růstu a v neposlední řadě také o lety do vesmíru. Přes všechny tyto záležitosti byl nejvýznamnější spor v ideologické rovině, zatímco západní svět protěžoval demokratické zřízení společnosti v čele se svobodnými volbami, tak východní svět fungoval na totalitní bázi, kde volby fungovaly jako propaganda, přičemž již předem bylo o vítězi jasno. V této kapitole jsou zmíněny největší střety mezi východním a západním světem, což se mnohokrát dotýkalo i obou německých států. Příkladem lze zmínit první a druhou berlínskou krizi, kdy se ohnisko střetů mezi západním a východním světem odehrávalo přímo na území Německa.

Čtvrtá kapitola se věnuje Německé demokratické republice v roce 1989, jelikož se jednalo o zlomový rok nejen v německé historii. Roku 1989 zkolaboval tzv. východní blok, přičemž příčin bychom mohli nalézt několik. Mezi hlavní příčinu bezesporu patří výměna generálního tajemníka v Sovětském svazu roku 1985, kdy se generálním tajemníkem Komunistické strany stal Michail Sergejevič Gorbačov, který se snažil prostřednictvím glasnosti a perestrojky Sovětský svaz zevnitř reformovat. Nicméně tíživá ekonomická situace Sovětského svazu se nadále prohlubovala mimo jiné i díky politice hvězdných válek amerického prezidenta Ronalda Reagana. Kapitola vykresluje především vývoj v Německé demokratické republice, kde docházelo k probouzení občanské společnosti a zakládání nových občanských iniciativ.

Poslední pátá kapitola se dělí na dvě podkapitoly, přičemž druhá z těchto podkapitol je nadále členěna na tři další podkapitoly. První podkapitola páté kapitoly se zabývá samotným procesem sjednocení, kde sehrály velkou roli také vítězné velmoci z druhé světové války v podobě Velké Británie, Francie, Spojených států amerických a Sovětského svazu. V rámci této první podkapitoly jsou popsány motivy, které vedly ke sjednocení Německa. V neposlední řadě je zde zmíněn přínos spolkového kancléře Spolkové republiky Německo Helmuta Kohla, který vešel do dějin s přízviskem kancléř sjednotitel.

Druhá podkapitola páté kapitoly se věnuje oněm dopadům, přičemž v první podkapitole jsou popsány ekonomické dopady, které se projevují na území Německa do dnešních dní. Druhá podkapitola tvoří demografické a geopolitické důsledky, jelikož

Spolková republika Německo se stala ze dne na den větším státním útvarem s vyšším počtem obyvatel, z čeho některé státy v čele s Francií měly strach. Třetí podkapitola se věnuje politickým dopadům, kde jsou vykresleny odlišené volební chování západních a východních Němců, rozdílná volební účast atd.

Použité zdroje pochází jak z tuzemských podmínek, ve kterých se o politický systém Spolkové republiky Německo do velké míry zajímá Petr Fiala či Vladimíra Dvořáková. Velkým přínosem pro práci znamenala monografie s názvem *Dějiny Německa* od Helmuta Müllera, kde je velice podrobně popsán historický vývoj Německa napříč jednotlivými stoletími. Dále monografie s názvem *Politický systém Spolkové republiky Německo* od Petra Fialy, kde je velice dobře vykresleno institucionální nastavení Spolkové republiky Německo. Další cennou monografií vydanou v českém jazyce je dílo s názvem *Zdařilá demokracie* od Edgara Wolfruma. Další z autorů Hermann Weber ve svém díle *Dějiny NDR* detailně představuje vývoj Německé demokratické republiky. Také Vladimír Nálevka ve svých dílech vykresluje vývoj v období studené války, kde se věnuje především jednotlivým střetnutím, kdy příkladem může být korejská válka či karibská krize.

Z oněch cizojazyčných zdrojů bylo použito dílo s názvem *Eine getrennte Geschichte* od autora Gudula Zückerta, který v tomto díle objasňuje mnoho rozdílností východní a západní části Německa před sjednocením. V dalším tentokrát anglicky psaném díle s názvem *Cold war to détente* od dvojice autorů Colina Bowna a Peter Mooney jsou popsány odlišné fáze studené války, kdy jednou vztahy byly vyhrocenější a podruhé naopak umírněnější.

1 Politický systém Spolkové republiky Německo před rokem 1989

Tato kapitola pojednává o politickém systému Spolkové republiky Německo před rokem 1989, přičemž se zaměřuje především na jednotlivé volby do Spolkového sněmu. Z hlediska odlišnosti politického systému ve Spolkové republice Německo a Německé demokratické republice dochází k rozdílnému analyzování daných politických systémů. Ve Spolkové republice Německo se po druhé světové válce vyvíjí tzv. kancléřská parlamentní demokracie, která byla založena na principu racionalizovaného parlamentarismu, což zesilovalo postavení kancléře a celé vlády.

1.1 Založení Spolkové republiky Německo

Po druhé světové válce připadlo území Německa pod správu čtyř velmocí, jmenovitě šlo o Velkou Británii, Francii, Sovětský svaz a Spojené státy americké, přičemž samotnému etablování Spolkové republiky Německo předcházely dvě fáze. Nejprve byla roku 1946 vytvořena Bizónie mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými, o rok později se k těmto dvěma státům připojila také Francie, čímž se dotvořila tzv. Trizónie.

K vytvoření německého státu, orientovaného na Západ, došlo daleko více z iniciativy západních mocností než podle představ jednotlivých západoněmeckých politiků, což se mimo jiné projevilo v opětovném budování stranického systému. Okupační velmoci měly plně v kompetenci udělování licencí všem politickým stranám, které chtěly působit v poválečné Spolkové republice Německo. Pouze čtyřem z šestnácti politickým subjektům byla udělena licence ve všech třech západních zónách, konkrétně se jednalo o Křesťansko-demokratickou unii (CDU-CSU), o Sociálnědemokratickou stranu Německa (SPD), o Svobodnou demokratickou stranu (FDP) a o Komunistickou stranu Německo (KPD).¹

Samotná redukce politických stran přispěla ke stabilitě Spolkové republiky Německo, jelikož přehnaná fragmentace politických sil činí zpravidla zákonodárné sbory do velké míry neakceschopné. V případě, kdy se vysoká fragmentace stranického systému spojí s vysokou polarizací, může dojít k samotnému ohrožení demokratického systému v oné zemi.

Vrcholní představitelé Spolkové republiky Německo odmítali myšlenku zřídit ústavu, která by případně více rozevřela nůžky mezi východem a západem. Proto do velké míry hájili

¹ KREUZER, M. *How Party Systems Form: Path Dependency and the Institutionalization of the Post-War German Party System* [online]. Cambridge: Cambridge University, 2009 [cit. 2016-03-05]. s. 678. Dostupné z: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=6296020&fileId=S0007123409000696>

myšlenku provizorního společného organizačního rámce pro území západních zón. Místo pojmu Ústava se použil termín Základní zákon, který byl dopracován a vyhlášen prezidentem Parlamentní rady Konradem Adenauerem 23. května 1949, přičemž o den později vstoupil v platnost. Nabytím platnosti Základního zákona vznikla Spolková republika Německo jako parlamentní demokracie, ve které se klade velký důraz na zakotvení základních lidských práv člověka.²

Není žádným překvapením, že nově ustanovená Spolková republika Německo kladla velký důraz na lidská práva. Do velké míry tyto motivy vycházely z nedávné minulosti nacismu, kde byli lidé bez řádného soudního procesu souzeni, vězněni a v neposlední řadě vražděni. Nešlo přitom jen o židy, přičemž i o německé občany, kteří nesympatizovali s tehdejším režimem.

Podle právních interpretací Základního zákona má ve Spolkové republice Německo převahu kancléřský princip nad ostatními principy v rámci dělby moci. Spolkový kancléř může navrhnout odvolání jednotlivých členů kabinetu, nicméně jádro kancléřského principu představuje zejména právo kancléře vydávat rámcové směrnice v oblasti domácí a zahraniční politiky.³ O síle kancléře vypovídá i následující citace ze Základního zákona: „*Spolkový kancléř určuje základní směry politiky a nese za ní zodpovědnost.*“⁴

Kancléřská demokracie ve Spolkové republice Německo nikdy před druhou světovou válkou neexistovala, proto může být pro mnohé zajímavostí její ustanovení po druhé světové válce. Na druhou stranu bylo zřejmé, že po zkušenosti s Výmarskou republikou nebudou vrcholní představitelé Spolkové republiky Německo nakloněni tomu, aby se do Základního zákona zakomponovaly silné pravomoci prezidenta. Z historického hlediska by se mohlo brát v potaz samotné císařství, nicméně i tento pojem si nese z nedávné minulosti vysoce negativní konotace.

² MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*.

Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 342.

³ JEŘÁBEK, Martin. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: institucionální a systémové ukotvení*. 1. vyd. Plzeň: Adela - Grafické studio, 2010. s. 59.

⁴ *Grundgesetz* [online]. Berlin: Deutscher Bundestag, 1949 [cit. 2016-02-07].

Dostupné z: <https://www.bundestag.de/grundgesetz>

1.2 Institucionální nastavení Spolkové republiky Německo

Zákonodárná moc ve Spolkové republice Německo je tvořena Spolkovým sněmem (Bundestag) a Spolkovou radou (Bundesrat). Přestože se obě komory podílejí na zákonodárství, tak je stále otevřená otázka, zda můžeme tento typ parlamentu označit za jednokomorový či dvoukomorový, jelikož pouze Spolkový sněm má charakter voleného orgánu. Do Spolkové rady jsou delegováni představitelé jednotlivých zemských vlád, přičemž počet zástupců je odvislý od počtu obyvatel té či oné spolkové země. Představitelé Spolkové rady tedy do velké míry hájí zájmy jednotlivých spolkových zemí. Z hlediska Základního zákona má Spolkový sněm vyšší zákonodárné pravomoci než Spolková rada, nicméně u některých typů zákonů je nezbytný také její souhlas.⁵

Volba poslanců do Spolkového sněmu probíhá tak, že poslanci jsou voleni na období čtyř let na základě všeobecného, rovného, přímého, svobodného a tajného práva. Z celkového počtu 598 poslanců je polovina volena v jednomandátových volebních obvodech, druhá pak prostřednictvím zemských kandidátek jednotlivých politických stran. Volič má tedy fakticky dva hlasy, přičemž první dá svému kandidátovi v jednom z 299 volebních obvodů a druhý poté své preferované politické straně. Aby se politické strany mohly účastnit závěrečného přerozdělování hlasů, musí dosáhnout minimálně pěti procentní uzavírací klauzule z druhých hlasů, anebo zvítězit ve třech nebo více jednomandátových obvodech. Oněch 598 poslanců není striktně stanovený počet, jelikož kvůli smíšenému volebnímu systému docházelo v minulosti k mírnému kolísání celkového počtu poslanců Spolkového sněmu.⁶

Díky této na první pohled komplikovanosti volebního systému se o Spolkové republice Německo hovoří jako o zemi, která používá jeden z typů smíšených volebních systémů. Jelikož jeden typ zastupuje země, ve kterých se používá volební systém poměrného zastoupení, kde jsou volené jednotlivé politické strany, naopak druhý systém se nazývá většinový, ve kterém se volí konkrétní jednotlivci. Systém poměrného zastoupení se používá například i v našich českých podmínkách, nicméně často je skloňován jeho nejvýraznější nedostatek, a sice produkování neakceschopných koaličních vlád. Většinový systém je například ustálený ve Velké Británii, kde zpravidla vítězí jedna strana, která poté sama vládne. Na druhou stranu většinový systém zvyhodňuje zásadně vítěznou stranu, což se může

⁵ JEŘÁBEK, Martin. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: institucionální a systémové ukotvení*. 1. vyd. Plzeň: Adela - Grafické studio, 2010. s.81-82.

⁶ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Základní modely demokratických systémů: komparace politických systémů*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2008. s.206.

jevit jako manipulace s voličskými hlasy. Německý volební systém je tedy do jisté míry někde na pomezí většinového a poměrného volebního systému.

1.3 Vývoj politického systému Spolkové republiky Německo

V srpnu roku 1949 byl zvolen první Spolkový sněm, přičemž vítězem voleb se stala Křesťanskodemokratická unie, která společně s liberály a Německou stranou vytvořila koaliční vládu. Prvním spolkovým kancléřem byl zvolen Konrad Adenauer. Nejnaléhavějším úkolem první spolkové vlády a parlamentu bylo sociální začlenění milionů uprchlíků a vyhnanců, přičemž nejprve bylo třeba finančně nastartovat systém sociálního pojištění. Konrad Adenauer se také snažil Spolkovou republiku Německo integrovat do západních politických projektů, aby za to později dostal právo na státní suverenitu. Adenauerova politika byla velice úspěšná, o čemž vypovídají další parlamentní volby do Spolkového sněmu roku 1953, které jeho strana vyhrála se značným přírůstkem.⁷

Konradovi Adenauerovi velice napomáhala i tehdejší ekonomická situace padesátých let 20. století, jelikož Spolková republika Německo prožívala ekonomický rozmach, který dopomohl ve Spolkové republice přijetí koncepce sociálně tržního hospodářství, která je spjatá především s osobou ministra hospodářství Ludwiga Erharda. Vrcholem tehdejšího systému sociálního zabezpečení se stalo zavedení sociálních dávek roku 1957, které se aktualizovaly ve vztahu k vývoji hrubých příjmů.⁸

Model sociálně tržního hospodářství přednostně doporučuje a zároveň zajišťuje hospodářskou svobodu, ale ponechává státu regulační funkci, aby tak byla zaručena co nejvyšší míra sociální spravedlnosti. Úkolem státu by mělo být korigování sociálně nežádoucího vývoje tržního hospodářství, chránit volnou soutěž před vlivem kartelů a směřovat přerozdělování příjmů a majetku ve prospěch těch skupin obyvatelstva, které se neúčastní hospodářské činnosti.⁹

Adenauerovy kabinet y tedy vládly po celá padesátá léta dvacátého století, nicméně začátkem šedesátých let roku 1963 Konrad Adenauer odstoupil z funkce kancléře z důvodu

⁷ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*.

Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s.346.

⁸ FIALA, Petr. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 136 s. Edice učebnic Právníc. fak; Čís. 88. s.8.

⁹ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*.

Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s.362.

vysokého věku. Nahradil ho zmiňovaný Ludwig Erhard, který v podmínkách nastupující hospodářské recese vedl spor s liberály o státním rozpočtu, což v konečném důsledku způsobilo rozpad koalice v roce 1966. Politická krize byla nakonec vyřešena ustanovením velké koalice mezi Křesťanskodemokratickou unií a Sociálnědemokratickou stranou Německa, spolkovým kancléřem byl zvolen Kurt Georg Kiesinger.¹⁰

Podstatný úspěch velké koalice spočívá v umožnění změny moci, jelikož jediná parlamentní opoziční strana v podobě Svobodné demokratické strany stála proti 447 poslancům vládní koalice, což nemělo v novodobé Spolkové republice Německo obdoby. Za tři roky existence schválila velká koalice další důležité reformy vedoucí k modernizaci státu a společnosti. Postupem času se stabilita velké koalice snižovala, což se nejvíce ukázalo při prezidentských volbách roku 1969, kdy kandidát sociálních demokratů Gustav Heinemann vyhrál nad kandidátem Křesťanskodemokratické unie.¹¹

Volby do Spolkového sněmu v roce 1969 umožnily sociálním demokratům a liberálům vytvoření společné koalice. V důsledku Adenauerovy éry se Sociálnědemokratická strana zaměřovala především na kritiku vlád, nicméně z programového hlediska sociální demokraté hlásali především větší účast občanů na politice prostřednictvím širšího spolurozhodování rodičů a žáků na školách, více demokracie na univerzitách a především počátek rozšiřování spolurozhodování v závodech.¹²

Velkou úlohu ve změně uvažování politiky zaznamenali sociální demokraté v rámci Godesberského programu, který upustil od marxistických myšlenek a nahradil je svobodou, spravedlností a solidaritou. Spolkovým kancléřem se stal předseda Sociálnědemokratické strany Willy Brandt, který společně s předsedou liberálů Walterem Scheelem zahájil novou etapu ve východní politice. Willy Brandt byl dokonce za svou politiku usmiřování se s východem oceněn, když roku 1971 obdržel Nobelovu cenu míru.¹³

¹⁰ FIALA, Petr. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 136 s. Edice učebnic Právníc. fak; Čís. 88. s.9.

¹¹ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 387.

¹² FIALA, Petr. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 136 s. Edice učebnic Právníc. fak; Čís. 88. s. 10.

¹³ *Das Godesberger Programm und die Krise des Ruhrbergbaus. Zum Wandel der deutschen Sozialdemokratie von Ollenhauer zu Brandt* [online]. Oldenbourg: Akademie Verlag, 2002 [cit. 2016-02-16]. s. 72.

Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/30197770?seq=1#page_scan_tab_contents

Roku 1972 se konaly volby do Spolkového sněmu a vše nahrávalo tomu, aby Sociálnědemokratická strana v čele s Willy Brandtem uspěla. Domněnky se staly skutečností a sociální demokraté tyto volby zcela ovládli, přičemž nadále pokračovaly s liberály v koalici. Sociální demokraté se po těchto volbách stali poprvé největší politickou stranou ve Spolkovém sněmu od roku 1949, jelikož dříve tato úloha vždy náležela Křesťanskodemokratické unii.¹⁴

Období, jež se mohlo sociálním demokratům jevit jako zcela idylické, pokazila ekonomická recese přicházející roku 1974, kdy nezaměstnanost ve Spolkové republice Německo vzrostla na bezmála pět procent a inflace se pohybovala okolo sedmi procent. Občané přestávali být spokojeni, jelikož někteří z nich ztráceli zaměstnání a ceny na trzích výrazně stoupaly. Willy Brandt odstoupil roku 1974 z pozice spolkového kancléře, nicméně za jeho odstoupením nestála primárně tíživá ekonomická situace, nýbrž odhalení jeho osobního referenta Guillaume Coby špióna Německé demokratické republiky. Willyho Brandta nahradil téhož roku Helmut Schmidt, který započal omezování dosavadních reformních návrhů v reakci na světovou hospodářskou krizi.¹⁵

Helmut Schmidt dokázal bojovat s finanční recesí obstojně, ale problémem bylo, že ji jen sotva bylo možné zvládnout domácími národními prostředky z důvodu vysoké propojenosti hospodářské a finanční politiky napříč státy. Z tohoto důvodu se situace zhoršovala po celé období, kdy byl Helmut Schmidt u vlády, tedy v letech 1974 až 1982.¹⁶

Nakonec se tedy Schmidtově vládě nepodařilo zvládnout následky hospodářské krize, přičemž v roce 1982 vzrostl počet nezaměstnaných v celé zemi na 1,8 miliónu. V důsledku toho narůstaly spory uvnitř koalice o správnou cestu ke zvládnutí hospodářské krize a také

¹⁴ LAUX, W. *West German Political Parties and the 1972 Bundestag Election* [online]. Utah: University of Utah, 1973 [cit. 2016-02-14]. s. 507. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/446436?seq=1&cid=pdf-reference#page_scan_tab_contents

¹⁵ FIALA, Petr. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 136 s. Edice učebnic Právníc. fak; Čís. 88. s. 10. ISBN 80-210-0907-1.

¹⁶ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 292. ISBN 978-80-87029-43-5.

krize zaměstnanosti, jelikož zástupci sociálních demokratů měli na řešení dané záležitosti odlišný pohled od představitelů liberální strany.¹⁷

Z hlediska stranického systému se pro období mezi lety 1961-1983 vžilo označení politologa Jeana Blondela stranický systém dvou a půl strany. Jednalo se o to, že pouze tři politické strany ve Spolkovém sněmu byly akceschopné, čili vlastnily koaliční potenciál. Jednalo se o Křesťanskodemokratickou unii, o Sociálnědemokratickou stranu a o Svobodnou demokratickou stranu, přičemž byli to právě liberálové, kteří měli v povolebních vyjednáváních rozhodující roli, jelikož bylo na nich, ke které straně se přikloní. Liberálové byli účastníky všech vlád v této časové periodě s výjimkou let 1966-1969, kdy byla vytvořena velká koalice.¹⁸

Roku 1983 došlo k uspořádání předčasných parlamentních voleb, které přinesly potvrzení křesťansko-liberální koalice. Unijní strany tentokrát docílily přesvědčivého vítězství a získaly 48,8 procent všech odevzdaných hlasů. Pro sociální demokraty zbyly ve Spolkovém sněmu pouze opoziční lavice, jelikož značnou porci voličů jim mimo jiné odebrala strana Zelených, která se téhož roku prvně dostala do Spolkového sněmu a tím pádem nabourala stranický systém dvou a půl strany.¹⁹

Strana Zelených přinesla do politiky nová témata jako ochrana životního prostředí, problematiku udržitelnosti či alternativního stylu života.²⁰ Zelení navíc působili proti stranicky, jelikož se od samého počátku interpretovali jako alternativa k tradičním politickým

¹⁷ FIALA, Petr. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 136 s. Edice učebnic Právníc. fak; Čís. 88. s. 11.

¹⁸ JEŘÁBEK, Martin. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: institucionální a systémové ukotvení*. 1. vyd. Plzeň: Adela - Grafické studio, 2010. s. 165.

¹⁹ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 300-301.

²⁰ DOMINICK, R. *The Roots of the Green Movement in the Unites States and West Germany* [online]. Oxford: Oxford University Press, 1988 [cit. 2016-02-16]. s. 11.

Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3984283?origin=JSTOR-pdf&seq=1#page_scan_tab_contents

stranám a odmítali se stranou v tradičním slova smyslu stát. V okamžiku, kdy se stali parlamentní stranou, tak docházelo ke střetům mezi proklamovanými principy a realitou.²¹

Již roku 1982 bylo úspěšně použito konstruktivní vyjádření nedůvěry a spolkovým kancléřem se stal Helmut Kohl, který vládl společně s liberály. Nicméně se vstupem strany Zelených do Spolkového sněmu se mění situace liberálů, jelikož ztrácí svoji výsadní pozici v povolebních vyjednáváních. Došlo tedy k oslabení stranického systému dvou a půl strany, který byl nahrazen systémem dvou bloků stran, kdy na jedné straně stála Křesťanskodemokratická unie společně s liberály a na druhé straně Sociálnědemokratická strana společně se stranou Zelených.²²

Stranický systém se ve Spolkové republice Německo v průběhu let proměňoval, přičemž zpočátku po druhé světové válce došlo k zredukování počtu politických subjektů ze strany vítězných velmocí v podobě Velké Británie, Francie a Spojených států amerických. Později došlo k etablování stranického systému dvou a půl strany, ve kterém působila Křesťanskodemokratická unie, Sociálnědemokratická strana a Svobodná strana Německa. Tento typ stranického systému zanikl až díky vstupu politického hnutí Zelených počátkem 80. let 20. století.

²¹ FIALA, Petr. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 136 s. Edice učebnic Právníc. fak; Čís. 88. s. 86.

²² JEŘÁBEK, Martin. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: institucionální a systémové ukotvení*. 1. vyd. Plzeň: Adela - Grafické studio, 2010. s. 168.

2 Politický systém Německé demokratické republiky

Tato kapitola popisuje politický a společenský vývoj Německé demokratické republiky za období jejího čtyřicetiletého trvání, přičemž pozornost je zaměřena především na rozdíl mezi teorií popsanou v Ústavě a výslednou praxí. V Německé demokratické republice byla ustanovena oligarchie, čili vláda úzké skupiny lidí. Z tohoto důvodu jednotlivé volby v Německé demokratické republice nehrály takovou zásadní roli jako ve Spolkové republice Německo. Také z pohledu vývoje stranického systému jsou oba systémy jen stěží porovnatelné, přičemž důvod je stále stejný, a sice zásadní rozdíl mezi demokratickým a nedemokratickým uspořádáním státu.

2.1 Institucionální nastavení Německé demokratické republiky

Vznik Německé demokratické republiky byl důsledkem poválečné situace v Německu, kdy bylo zjevné, že Sovětský svaz reprezentující tzv. východní svět a Spojené státy americké reprezentující tzv. západní svět mají diametrálně odlišný náhled na fungování státu a politiky. Nejožehavější spory probíhaly v samotném Berlíně, jelikož se Sověti nechtěli spokojit s tím, že se o hlavní město musí dělit se západními mocnostmi.

První Ústava Německé demokratické republiky vstoupila platnost sedmého října 1949, tedy v den samotného založení Německé demokratické republiky. První ústava tohoto druhého německého státu značně připomínala výmarskou ústavu. Zaručovala základní občanská práva, mezi která patří svoboda projevu, svoboda tisku, svoboda shromažďování, svoboda vyznání, ochrana majetku a také právo na stávkou.²³

Ústava charakterizovala Německou demokratickou republiku jako socialistický stát, který je navždy a neodvolatelně spjat se Sovětským svazem a je nedílnou součástí společenství socialistických zemí. Z toho vyplývá, že Německá demokratická republika je socialistickým státem dělníků a rolníků, přičemž nedotknutelným základem socialistické společnosti je pevný svazek dělnické třídy s třídou družstevních rolníků, s příslušníky inteligence a s ostatními vrstvami lidu, dále pak socialistické vlastnictví výrobních prostředků, jako i řízení a plánování společenského vývoje země. O tomto velmi detailně referovala samotná Ústava, která se skládala z preambule a pěti odstavců.²⁴

²³ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 350.

²⁴ RAŠ, Jiří a Petr LIBINSKÝ. *Německá demokratická republika*. Praha: Svoboda, 1976. s. 76-77

Ústavy všech socialistických zemí se do velké míry odkazovaly na myšlenky Karla Marxe, který se do dějin zapsal pojmem vykořisťování jednotlivce. Jde o to, že pracující lid je vykořisťován svým zaměstnavatelem respektive podnikatelem, který dělníkovi nedá celou část odměny, nýbrž jen určitý podíl. Nutno říci, že na tehdejší dobu šlo opravdu o převratnou myšlenku, která má bezesporu své opodstatnění. Na druhou stranu je třeba dodat, že komunistické strany si tuto myšlenku přetvářely k obrazu svému, aby jejich cíle mohly být realizovány.

Mezi první kroky nové republiky patřilo upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy a zlepšení sociální a materiální situace všech pracujících. Na obranu revolučních výdobytků před útoky kontrarevoluce vybudovali úřad Generálního protektora, Nejvyšší soud Německé demokratické republiky a Ministerstvo státní bezpečnosti.²⁵

Vedoucí postavení ve státě mezi pěti politickými stranami zastávala Sjedinená socialistická strana Německa, která vznikla 21. dubna 1946 sloučením Komunistické strany Německa a Sociálnědemokratické strany Německa. Prvním předsedou Sjedinené socialistické strany se stal Wilhelm Pieck společně s Otto Grotewohlem, později se v této funkci vystřídal postupně Walter Ulbricht, Willi Stoph, Erich Honecker a Egon Krenz.²⁶

Ke sloučení Komunistické strany se Sociálně demokratickou stranou došlo násilnou cestou, i když se komunisté hlásili k demokratickému zřízení společnosti. Pro západní mocnosti tento fakt jen prohloubil stupeň jejich nedůvěry v sovětskou politiku. I když západní mocnosti s takovou politikou nesouhlasily, tak nepodnikly žádné reálné kroky, kterými by demonstrovaly svoji nevoli.²⁷

Sjedinená socialistická strana měla nejvyšší rozhodovací pravomoci ve státě, přičemž volby probíhaly způsobem kandidátky Národní fronty, kdy voliči měli de facto jednu jedinou variantu, navíc volby byly povinné, což dohromady Komunistické straně zajišťovalo vysoké volební zisky. Kandidátní listina Národní fronty fungovala také v tehdejších Československu, přičemž záměrem bylo především zastírání faktu, že jde o nedemokratickou formu vlády, kde voliči nemají žádnou možnost ovlivnit výsledky voleb.

Všechny strany a masové organizace se semkly v Národní frontě. Hned od počátku ovládla Sjedinená socialistická strana byra respektive sekretariáty Národní fronty a mohla

²⁵ TISCHLER, Pavel. *Německá demokratická republika*. 1. vyd. Bratislava, 1978. s. 85

²⁶ TOMÁŠEK, Radmil. *Německá demokratická republika: průvodce*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1982. s. 15

²⁷ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 60-61.

tak přímo řídit a přísněji kontrolovat ostatní strany a masové organizace. Ustavením tzv. domovních společenství Národní fronta podchytila i politicky neorganizované obyvatele, přičemž její agitační střediska sehrávala velmi důležitou roli. Organizační struktura strany se brzy přizpůsobila sovětskému vzoru, přičemž od června 1951 probíhaly prověrky členů, které sloužily nejenom tzv. očistě strany, nýbrž i tomu, aby o každém členovi mohl být založen osobní spis. Kontrola členstva byla na velmi vysoké úrovni, vedení strany tak mohlo kontrolovat svou kádrovou politiku a lépe řídit rozmístění jednotlivých funkcionářů.²⁸

Také ekonomika státu fungovala diametrálně jiným způsobem než na tzv. západě, jelikož ekonomika byla v rukou vlády, přičemž konkrétně byly konstruovány tzv. pětiletky, což byly ekonomické výhledy na dalších pět let dopředu. Místo tzv. neviditelné ruky trhu rozhodovala úzká skupina lidí, proto se setkáváme v souvislosti s komunistickými režimy s pojmem direktivního řízení ekonomiky.

V Německé demokratické republice fungoval také zákonodárny sbor v čele s Lidovou sněmovnou představující nejvyšší orgán státní moci, který na svých plenárních zasedáních rozhodoval o základních otázkách státní politiky. Lidová sněmovna byla jediným ústavním a zákonným orgánem, přičemž nepřipadalo v úvahu, aby byla její práva nějakým způsobem omezena. Lidová sněmovna přijímala závazné zákony a usnesení, určovala zásady činnosti Státní rady, Rady ministrů, Rady národní obrany, Nejvyššího soudu a Generální prokuratury. Lidová sněmovna se skládala z 500 členů, kteří byli nadále rozdělováni do jednotlivých frakcí.²⁹

Dalším orgánem působícím v tehdejší Německé demokratické republice byla Státní rada, která byla kolektivní hlavou státu. Státní rada byla ustanovena místo funkce prezidenta ústavním zákonem, který schválila Lidová sněmovna dne 12. září 1960. Státní rada zastupovala Německou demokratickou republiku mezinárodněprávně, ratifikovala státní smlouvy a jiné mezinárodněprávní smlouvy, které vyžadovaly ratifikaci. Dále mimo jiné Státní rada udělovala diplomatické a vojenské hodnosti, udělovala amnestie a další. Dalším orgánem byla tzv. Rada ministrů, která řídila z pověření Lidové sněmovny jednotné provádění státní politiky a organizovala plnění politických, ekonomických, kulturních, sociálních a obranných úkolů. Posledními orgány, které působily v krajích, městech a okresech, byly tzv. místní lidové zastoupení.³⁰

²⁸ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 103.

²⁹ RAŠ, Jiří a Petr LIBINSKÝ. *Německá demokratická republika*. Praha: Svoboda, 1976. s. 77

³⁰ RAŠ, Jiří a Petr LIBINSKÝ. *Německá demokratická republika*. Praha: Svoboda, 1976. s. 80-81

Nyní opravdu vyvstává otázka, do jaké míry zákonodárny sbor pracoval podle předepsaných podmínek, nebo do jaké míry šlo o fikci. De iure zákonodárny sbor v Německé demokratické republice působil, byl volen na demokratických principech a rozhodoval v souladu s demokratickými postupy. De facto stav v Německé demokratické republice vypadal tak, že stěžejní záležitosti se řešily na úrovni úzkého vedení Sjdnocené socialistické strany. Onen zákonodárny sbor do velké míry působil jako kamufláž, aby občané nabyli dojmu, že jde o demokracii.

2.2 Vývoj politického systému Německé demokratické republiky

V průběhu trvání Německé demokratické republiky se vyskytly časové periody, kdy tamní totalitní režim byl více utužený či naopak uvolněnější. Jedním z období, kdy došlo k uvolnění režimu, byl rok 1953, kdy zemřel Josif Visarinovič Stalin a v mnoha státech došlo k situaci očekávání, co nastane v dalších letech. V Německé demokratické republice došlo k vlně nepokojů a stávek, přičemž nejznámější demonstrace zinscenovaná stavebními dělníky proběhla 17. června 1953, nicméně povstání bylo potlačeno východoněmeckou policií a sovětskými okupačními silami.³¹

Na druhou stranu k utužení režimu došlo v letech 1960-1961, kdy hospodářské obtíže, kolektivizace zemědělství, přitvrzený politický kurz Sjdnocené socialistické strany a Chruščovovo berlínské ultimátum vedlo k všeobecné krizi východoněmeckého státu. Počty uprchlíků z Německé demokratické republiky výrazně narostly, přičemž jen v červenci roku 1961 odešlo třicet tisíc osob, což přispělo k rozhodnutí výstavby proslulé berlínské zdi téhož roku.³²

Dalším výrazným mezníkem byl politický pád Waltera Ulbrichta v květnu roku 1971, který znamenal výrazný zlom ve vývoji Německé demokratické republiky. Za nového prvního tajemníka Ericha Honeckera Sjdnocená socialistická strana opět závazně uznala vedoucí roli Sovětského svazu, nicméně neznamenalo to již absolutní závislost jako v padesátých letech. Čím dál vážnější problémy s dělnictvem, které již jednalo mnohem sebevědoměji, přiměly východoněmecké vládcy ke změně metod vládnutí. Pracovní styl se stal za Honeckera věcnějším, tíživá sociální situace obyvatel s nejnižšími příjmy byla různými sociálními

³¹ ZÜCKERT, Gudula. *Eine getrennte Geschichte: Die BRD und die DDR von 1945/49 bis 1990*. 1. Aufl. Bamberg: C. C. Buchner, 1993. 175 s. Buchners Ed. Geschichte; Ht. s. 42.

³² WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 181.

opatřeními vylepšena. Nicméně Sjednocená socialistická strana stále upevňovala svoje dominantní postavení v politice, společnosti i ekonomice.³³

Zde je možné vnímat paralelu se situací v tehdejší Československu, kdy se v sedmdesátých letech a osmdesátých letech také neopakovala padesátá léta čili drastické popravy a zinscenované politické procesy. Na druhou stranu lidé stále museli respektovat komunistické zřízení společnosti, přičemž mnozí se před touto skutečností uzavírali sami do sebe, přičemž rezignovali na politický režim útekem do své privátní sféry.

³³ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 236.

3 Historický kontext

V této kapitole je nastíněn historický kontext v průběhu studené války. Prvotní příčinu bipolárního rozložení světa lze spatřit dle některých odborníků již v průběhu druhé světové války, kdy se na konferencích tzv. Velké trojky mimo jiné probíralo poválečné rozdělení světa. Těchto konferencí se pravidelně účastnily státy Velké Británie, Sovětského svazu a Spojených států amerických. Mezi nejznámější setkání se považují teheránská, jaltská a postupimská konference, z nichž právě postupimská konference rozhodla o rozdělení Německa do čtyř okupačních zón, o které se rozdělila Velká Británie, Francie, Spojené státy americké a Sovětský svaz. Později došlo ke sjednocení oněch západních zón v jednu a roku 1949 byla ustanovena Spolková republika Německo, na druhé respektive východní straně se téhož roku zrodila Německá demokratická republika.

3.1 Budování evropské integrace

Vývoj světa se po druhé světové válce do velké míry utvářel v důsledku studené války mezi východem a západem. Na evropském kontinentě byl krátce po druhé světové válce zahájen proces integrace, který si kladl za cíl sblížení jednotlivých politik všech zúčastněných států. Na začátku šlo především o to, aby se vítězné velmoci v podobě Spojených států amerických, Francie a Velké Británie vyvarovaly chyb z minulosti, konkrétně se jedná o situaci po první světové válce, kdy nebyla Německu nabídnuta pomocná ruka. Po druhé světové válce bylo v 50. letech 20. století vytvořeno Evropské společenství uhlí a oceli, jehož součástí byla Francie, státy Beneluxu, Itálie a Spolková republika Německo. Byla to především Francie, která chtěla v rámci Evropského společenství uhlí a oceli zamezit opětovnému zbrojení Německa.

Postupem času bylo zřejmé, že kooperace jednotlivých států přináší pozitiva na hospodářské úrovni, bylo tedy jen otázkou času, kdy se státy rozhodnou postoupit integraci i v jiných oblastech. Následovalo zřízení Evropského hospodářského společenství roku 1957, které mělo za cíl podporu obchodu mezi jednotlivými členskými zeměmi. V praxi to znamenalo mimo jiné odbourávání cel v rámci Evropského hospodářského společenství, přičemž postupem času byla nastavována společná výše cel v obchodu s nečlenskými státy.

V dalších letech docházelo k jevu, kdy se jednotlivé členské státy rozhodly odevzdat část své vlastní suverenity ve prospěch jednotlivých evropských institucí, které dnes známe pod názvy jako Evropská rada, Evropský parlament, Evropská komise, Evropský soudní dvůr a další. Samozřejmě, že k procesu integrace nedocházelo jen tak, nýbrž prostřednictvím

různých smluv, přičemž mezi ty nejzásadnější smlouvy patří smlouva Maastrichtská, Amsterdamská, Niceská a v neposlední řadě smlouva Lisabonská. Každá z těchto smluv v menší či větší míře rozšiřovala pravomoci evropských institucí na úkor vlád členských států.

Neméně důležitý byl vývoj rozšiřování Evropského společenství, později Evropské unie. K prvnímu rozšíření došlo roku 1973, kdy přistoupila Velká Británie, Irsko a Dánsko. Roku 1981 se k evropskému svazku států přidalo Řecko, o pět let později roku 1986 se připojilo Španělsko a Portugalsko. Následovala trojice států roku 1995 v podobě Rakouska, Finska a Švédska. V roce 2004 došlo k připojení států bývalého východního bloku, jehož součástí byla Česká republika, Slovensko, Lotyšsko, Litva, Estonsko, Kypr, Malta, Polsko, Maďarsko a Slovinsko. V nedávné minulosti roku 2007 došlo k připojení Bulharska s Rumunskem a poslední rozšiřování se událo roku 2013 v podobě Chorvatska.

Ze svazku šesti států se stalo 28 členné společenství, které nemá daleko v souvislosti se svým vnitřním fungováním k federaci, což mnozí kritizují se slovy, že se Evropská unie již odchýlila od své podstaty z dob po druhé světové válce, jelikož tehdy se primárně jednalo o mírové principy. Naopak příznivci federalistické myšlenky tvrdí, že jediné silná Evropa může čelit novodobým výzvám, a proto bychom měli dospět k úplné federaci.

Integrace, spojená s Evropským společenstvím a později s Evropskou unií, se týkala především ekonomické a politické oblasti. Po druhé světové válce se ve světě etablovaly další mezinárodní organizace. Jednalo se o Organizaci spojených národů, přičemž název Spojené národy navrhl americký prezident Franklin Delano Roosevelt a poprvé jej bylo užito za druhé světové války v Deklaraci Spojených národů z ledna roku 1942, kdy se zástupci 26 států jménem svých vlád zavázali k pokračování v boji proti mocnostem Osy. V roce 1945 se zástupci 50 zemí sešli v San Francisku na Konferenci Spojených národů o mezinárodním uspořádání, aby vypracovali Chartu OSN. Organizace Spojených národů tedy oficiálně vznikla 24. října 1945, kdy byla Charta ratifikována Čínou, Francií, Sovětským svazem, Spojenými státy americkými, Velkou Británií a většinou ostatních signatářských zemí OSN.³⁴

Organizace spojených národů vznikla, aby předcházela válečným hrůzám v podobě první a druhé světové války. Za její předchůdkyni by se dala označit Společnost národů, která byla ustanovena roku 1919 na základě Versaillského systému. Její problém nastal v reálném uplatňování jejích principů, jelikož když došlo k situaci, že jeden ze členských států porušil pravidla, tak se skoro nic nestalo, jelikož nebyly zřetelně nastavené sankce. Jedním z orgánů

³⁴ *Fakta a čísla OSN: základní údaje o Organizaci spojených národů*. V Praze: Informační centrum OSN, 2002. s. 3-4.

Organizace spojených národů je Rada bezpečnosti, jejíž členové mají právo veta, což do velké míry omezuje akceschopnost této organizace.

Další z mezinárodních organizací ustanovených po druhé světové válce je Severoatlantická aliance, která vznikla na základě podepsání Severoatlantické smlouvy 4. dubna 1949, kdy ji podepsali ministři zahraničí dvanácti zemí. Severoatlantická smlouva obsahuje článek pět, který tvrdí, že v případě ozbrojeného útoku na jednoho ze členů musí aliance konat takovou akci, jaká bude nutná.³⁵

Tato kapitola referuje pouze o vývoji západního bloku, nicméně svět se určitým způsobem vyvíjel i v rámci východního bloku. Sovětský svaz v čele se Stalinem si již v průběhu druhé světové války započal utvářet svoji sféru budoucího vlivu. Nárazníkovým pásmem sovětského vlivu se stalo právě Německo, což se projevilo v jeho rozdělení na Spolkovou republiku Německo a Německou demokratickou republiku.

V rámci východního bloku se také vytvořily mezinárodní organizace, přičemž jednu z nich představovala Rada vzájemné hospodářské pomoci. Jednalo se o organizaci, která fungovala na základě ekonomické spolupráce mezi státy východního bloku. V roce 1955 došlo k podepsání Varšavské smlouvy, která měla za cíl vojenskou spolupráci napříč státy východního bloku.

3.2 Průběh studené války

Jeden z prvních konfliktů mezi oběma německými státy se uskutečnil roku 1948, kdy došlo k blokádě západního Berlína, jelikož sovětské vojska se snažila zablokovat přístup potravin a surovin do západní části Berlína, nicméně západním velmocím se podařil vybudovat tzv. letecký most. Z tohoto důvodu lze o tomto sovětském pokusu hovořit jako o neúspěšné snaze podrobit si západní Berlín. Během blokády došlo k 195 tisícům přeletům, které do západní části Berlína dopravovaly základní suroviny, uhlí a další věci potřebné k životu člověka. Posléze se po tajném vyjednávání podařilo zajistit 12. května 1949 zrušení blokády.³⁶

V rámci východního bloku docházelo opětovně k situacím, které vzbuzovaly stavy nestability a nejistoty, přičemž jedna z prvních událostí se odehrála ve východním Berlíně 17. června roku 1953, kdy stávka stavebních dělníků vyústila až ve výjimečný stav, kdy

³⁵ FIDLER, Jirí a Petr MAREŠ. *Dějiny NATO*. Praha: Paseka, 1997. s. 38-39.

³⁶ ZÜCKERT, Gudula. *Eine getrennte Geschichte: Die BRD und die DDR von 1945/49 bis 1990*. 1. Aufl. Bamberg: C. C. Buchner, 1993. 175 s. Buchners Ed. Geschichte; Ht. s. 21.

samotná Německá demokratická republika nebyla schopna řadě povstání čelit. Rozhodl tedy až zásah sovětské armády, jejíž tankové jednotky dělnickou vzpouru potlačily. Pro Waltera Ulbrichta se události v červnu 1953 staly podnětem k dalšímu utužení komunistického režimu a k odmítnutí jakýchkoli reformních podnětů.³⁷

Roku 1953 zemřel Stalin a jeho nástupcem se stal Chruščov, který v únoru roku 1956 na dvacátém sjezdu Komunistické strany odsoudil Stalina a jeho kult osobnosti. Tím, že Chruščov označil Stalina za viníka všeho zlého, chtěl sejmout břímě odpovědnosti ze současného sovětského vedení a zároveň zdiskreditovat odpůrce. Další otřesy v rámci východního bloku nastaly roku 1956, kdy v říjnu nastaly nepokoje v Polsku, jelikož dělníci protestovali proti nízké životní úrovni, která pramenila mimo jiné z tlaku Sovětů na rozvoj těžkého průmyslu. Stejněho roku nastaly i nepokoje v Maďarsku, kde situace byla ještě vyhocenější, jelikož tamní události ohrožovaly samotnou existenci maďarské komunistické strany. Dne 31. října roku 1956 Maďarsko dokonce vystoupilo z Varšavské smlouvy, vyhlásilo neutralitu a požádalo o ochranu Organizací spojených národů. Těmito událostmi již Sovětům došla trpělivost a maďarské povstání bylo potlačeno, přičemž jehož vůdce Imre Nagy byl 16. června 1958 oběšen.³⁸

Jeden z dalších mnoha konfliktů se odehrával i v Indočíně, kde především tzv. válka ve Vietnamu zůstává do dnešních dnů v paměti mnoha Američanů. Spojené státy americké bojovaly ve Vietnamu za demokratické uspořádání státu. Nicméně boje byly velice náročné a pozitivních výsledků se nedostávalo, proto roku 1973 odešli z jižního Vietnamu poslední američtí vojáci. Dá se tedy říci, že Nixonova administrativa de facto obětovala svého jihovietnamského spojence. Komunisté se navíc prosadili i v Laosu či Kambodži, kde se zmocnili vlády Rudí Khmérové. Válka v Indočíně stála Spojené státy americké 150 miliard dolarů a 57 tisíc životů amerických vojáků, navíc na poměrně dlouhou dobu roztříštila americkou společnost.³⁹

V roce 1962 se uskutečnil jeden z nejvýraznějších konfliktů v rámci Studené války, jednalo se o tzv. Karibskou respektive Kubánskou krizi, která na podzim roku 1962 měla

³⁷ NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. s. 22.

³⁸ WEGS, J a Robert LADRECH. *Evropa po roce 1945*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. Dějiny Evropy (Vyšehrad). s. 136-137.

³⁹ NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. Dějiny do kapsy. s. 173.

rozměr tragického dramatu s relativně šťastným koncem. Chruščovovo rozhodnutí o rozmístění jaderných raket středního doletu na Kubě. Mezi Bílým domem a Kremlem byla zřízena tzv. horká linka, pomocí které byl tento konflikt vyřešen, když Chruščov rozhodl o odvozu raket středního doletu z Kuby. Historici se dodnes dohadují, jaký přesný záměr tímto Sovětský svaz sledoval, nicméně všichni se shodují, že se svět ocitl na pokraji nukleární války.⁴⁰

V šedesátých letech se reformní snahy objevily v tehdejším Československu, kde reformní křídlo Komunistické strany v čele s Dubčekem zahájilo postupné uvolňování komunistického režimu. Tento fakt se odrážel například v kultuře, kdy například začaly vycházet spisy, které by dříve byly zcenzurovány. Navíc se začalo hovořit o změně ekonomického systému, což propagoval Ota Šik. Sověti se na celou situaci v Československu dívali s podezřením, jestli se nejedná o kontrarevoluci, a proto údajně na popud tzv. zvacího dopisu vpadly v srpnu roku 1968 vojska Varšavské smlouvy na československé území, aby dopomohly k opětovnému utužení komunistického režimu, čehož se v sedmdesátých letech ujal Gustav Husák.

Od zmiňovaného incidentu v Československu na sklonku šedesátých let se začala uplatňovat tzv. Brežněvova doktrína, která de facto legitimizovala zásahy vojsk varšavské smlouvy v každém státě východního bloku, který se nějakým zásadním způsobem odkloní od principů socialismu. Přicházející 70. léta 20. století přinesla mírné uvolnění vztahů mezi západním a východním světem.⁴¹

Na území Německa se v 70. letech 20. století politika sblížení se s Východem vyústila dokonce k sepsání smlouvy o zásadách vztahů mezi Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou, kde se oba státy zavázaly, že budou usilovat o normální dobré sousedské vztahy na základě rovnoprávnosti, že budou dodržovat principy Charty spojených národů a zřeknou se vůči sobě užití násilí. Jednalo se o zásadní převrat politiky obou německých států vůči sobě navzájem. Největší zásluhu na této skutečnosti nesl tehdejší sociálně demokratický spolkový kancléř Willy Brandt a jeho tzv. Ostpolitik čili politika zaměřená na východ.⁴²

⁴⁰ NÁLEVKVA, Vladimír. *Karibská krize*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001. s. 5-6.

⁴¹ BOWN, Colin a Peter J MOONEY. *Cold war to détente 1945-85*. 2nd ed. London: Heinemann Educational Books, 1987. s. 139-140.

⁴² MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 406.

Na přelomu 70. a 80 let 20. století zasáhla sovětský režim výrazná krize, přičemž k tradičním ekonomickým problémům se připojily varovné signály dopadů nerovnoměrného demografického vývoje, obrovské ekologické potíže a v neposlední řadě mravní devastace celé společnosti. Později tento stav zhoršila také invaze do Afghánistánu na sklonku sedmdesátých let 20. století. Do určité míry lze najít paralelu mezi vietnamskou válkou a válkou v Afghánistánu, jelikož obě války vzaly Spojeným státům americkým respektive Sovětskému svazu spousty sil, přičemž očekávaný výsledek se nedostavil.⁴³

Tzv. satelitní státy východního bloku začaly čím dál více vnímat ochabující stav Sovětského svazu. Například v tehdejší Polsku bylo na počátku osmdesátých let 20. století ustanoveno politické hnutí Solidarita, které bylo od svých prvních chvil spjato s Lechem Walesou. V Československu bylo již roku 1977 ustanoveno hnutí Charta, které spojovalo především disidenty čili lidi nesouhlasící s tehdejší režimem. Hnutí Charta cílilo na závěry Helsinské konference z roku 1975, kde mimo jiné Československo souhlasilo s dodržováním lidských práv.

Spojené státy americké si byly vědomy chabosti Sovětského svazu, proto také tehdejší americký prezident Ronald Reagan započal tzv. politiku hvězdných válek čili nárazového investování, což byl také jeden z důvodů pádu sovětského impéria. Dalším důvodem pádu Sovětského svazu byla změna generálního tajemníka Komunistické strany roku 1985, kdy se do čela dostal Michail Sergejevič Gorbačov, který velmi brzy zahájil přestavbu Sovětského svazu. Nejznámějšími hesly jeho programu se stala glasnost respektive otevřenost a perestrojka čili přestavba. I když tato změna ve vedení Sovětského svazu byla odlišně vnímána napříč státy východního bloku.

⁴³ NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. Dějiny do kapsy. s. 194.

4 Německá demokratická republika roku 1989

Tato kapitola pojednává o roku 1989, který byl pro vývoj odehrávající se studené války rokem stěžejním. V Německé demokratické republice došlo v tomto roce k četným demonstracím vyjadřujících nespokojenost s komunistickým totalitním režimem. Tyto demonstrace vyvrcholily pádem Berlínské zdi, což způsobilo úprk východoněmeckých obyvatel na západ.

4.1 Počátky revolučního roku

V lednu roku 1989 tehdejší generální tajemník Sjednocené socialistické strany Erich Honecker prohlásil, že Berlínská zeď bude stát ještě sto let. Tento výrok byl překvapivý z více úhlů pohledů, jelikož Německá demokratická republika ve zmíněném roce 1989 čelila vysokému zadlužení, vzrůstající nespokojenosti občanů a aktivitě nezávislých iniciativ. Německá demokratická republika patřila k těm zemím východního bloku, které za každou cenu chtěly udržet status quo.⁴⁴

Německá demokratická republika se ve svém posledním desetiletí netěšila takové stabilitě, jakou si původně představovala. Tento fakt je i vyjádřen počtem lidí, kteří chtěli opustit Německou demokratickou republiku. Počet legálních žádostí o přesun do Spolkové republiky Německo se stále zvyšoval. Navíc nešlo pouze o tzv. inteligenci, nýbrž také o lidi patřící k dělnictvu, což samozřejmě způsobovalo největší skepsi u nejvyšších představitelů Německé demokratické republiky.⁴⁵

V Německé demokratické republice se počátkem osmdesátých let 20. století stále více prohlubovaly ekonomické problémy země, přičemž byl mnohdy problém zajistit základní suroviny a potraviny. V polovině osmdesátých let 20. století některé občanské iniciativy vnímali uvolněnější kurz sovětské politiky zapříčiněný reformami generálního tajemní v Sovětském svazu Michaila Gorbačova.⁴⁶

Uvolnění tuhého komunistického režimu bránila v Německé demokratické republice především Sjednocená socialistická strana, jejíž představitelé chtěli udržet moc za každou cenu. Vrcholní představitelé Německé demokratické republiky předvíдали, že pokud dojde

⁴⁴ ŠTEFEK, Martin. *Za fasádou jednoty: KSČ a SED po roce 1985*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. s. 186.

⁴⁵ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 292. ISBN 80-7106-558-7.

⁴⁶ ZÜCKERT, Gudula. *Eine getrennte Geschichte: Die BRD und die DDR von 1945/49 bis 1990*. 1. Aufl. Bamberg: C. C. Buchner, 1993. 175 s. Buchners Ed. Geschichte; Ht. s. 135.

k uvolnění stávajícího politického režimu, tak že bude docházet k nepokojům a nespokojené hlasy uvnitř občanské společnosti budou hovořit stále hlasitěji. Členská základna Sjednocené socialistické strany byla nadále velmi početná, přičemž straníkem byl každý šestý dospělý občan Německé demokratické republiky.⁴⁷

Roku 1987 navštívil americký prezident Ronald Reagan západní Berlín při příležitosti 750 výročí města a vyzývá Michaela Gorbačova, aby podal pokyn k odstranění Berlínské zdi. I když tento rok nedošlo k odstranění Berlínské zdi, tak nastaly určité změny z hlediska východoněmecké legislativy. Například se v Německé demokratické republice zrušil trest smrti, nebo ke konci roku 1987 vrcholný představitel Německé demokratické republiky Erich Honecker navštívil Spolkovou republiku Německo. O rok později dokonce Německá demokratická republika započala diplomatické vztahy s tehdejším Evropským společenstvím.⁴⁸

Co se týče politických stran tzv. bloku čili národní fronty, které byly po celé desítky let pod komunistickou nadvládou, tak až do zániku Německé demokratické republiky nedošlo k jejich emancipaci. Tyto politické strany za svou loajalitu ke Sjednocené socialistické straně respektive ke komunistické garnituře dostávaly pravidelně vysoké materiální odškodnění. Pro Sjednocenou socialistickou stranu to bylo výhodné, jelikož zmíněné strany bloku přicházely do pravidelného kontaktu s jinými společenskými vrstvami a mohli tím pádem efektivně šířit komunistické myšlenky.⁴⁹

V roce 1989 byla Německá demokratická republika smrtelně nemocným systémem. Jednak podlehla v důsledku faktorů obsažených v samotném systému, jako byla hospodářská krize a obrovské zadlužení, což byly problémy centralistického způsobu vládnutí, k nimž se v neposlední řadě přidala i klesající loajalita vůči systému. Navíc vláda spolkového kancléře Spolkové republiky Německo Helmuta Kohla prováděla koncem osmdesátých let takovou politiku, která nikoho nenechávala na pochybách, že jejím zájmem je odstranění Německé demokratické republiky a sjednocení Německa.⁵⁰

⁴⁷ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 283.

⁴⁸ ZÜCKERT, Gudula. *Eine getrennte Geschichte: Die BRD und die DDR von 1945/49 bis 1990*. 1. Aufl. Bamberg: C. C. Buchner, 1993. 175 s. Buchners Ed. Geschichte; Ht. s. 136-137.

⁴⁹ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 288.

⁵⁰ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 370.

Hluboká politická krize Německé demokratické republiky se ukázala v plné míře především při komunálních volbách v květnu roku 1989, jelikož občané dávali čím dál více nesouhlas s průběhem voleb, které byly do velké míry pouhou formalitou a potvrzením dalšího cyklu komunistické nadvlády. Stále větší počet obyvatel vyjadřoval svou skepsi, což se také projevilo ve zmíněných komunálních volbách, kde poprvé v historii Německé demokratické republiky klesla volební účast pod 99 procent hlasů. Zvýšila se i skupina lidí hlasujících proti oficiální kandidátce, nicméně zástupci opozičních mírových a ekologických skupin napočítali daleko vyšší čísla záporných hlasů, než udávaly oficiální údaje. Z tohoto důvodu se vzedmula vlna protestů namířena proti machinacím s volebními výsledky, nicméně vrcholným představitelům režimu se do jisté míry podařilo potlačit tyto občanské nevole.⁵¹

Zhroucení Německé demokratické republiky bylo součástí celkového úpadku komunismu, protože na rozdíl od předchozích let krize nezachvátila pouze jednu zemi, nýbrž celý východní blok. Bez ochrany Sovětského svazu byl komunismus v satelitních zemích odsouzen ke konci a Německá demokratická republika nebyla žádnou výjimkou. Již v červenci roku 1989 skoncovaly země Varšavské smlouvy na svém zasedání v Bukurešti v oficiálním dokumentu poprvé s Brežněvovou doktrínou, z níž vyplývala omezená suverenity států východní a střední Evropy a právo Sovětského svazu na intervenci. Tento dokument byl signálem, že Sovětský svaz připouští, že by mohlo dojít k pokojné mocenské změně.⁵²

V zemi čím dál více začaly sílit hlasy opozičních skupin, které neměly v úmyslu z Německé demokratické republiky vycestovat, nýbrž zevnitř změnit politický systém. Jedni z obhájců občanských práv se sdružovaly v iniciativě Mír a lidská práva, která šířila vlastní informační materiál s názvem Grenzfall čili mezní případ. Zmíněná iniciativa později v červnu roku 1989 požadovala veřejnou diskusi o zločinech, žádali rovněž zveřejnění skutečností a zločinů uskutečnivších se v minulých desetiletích. I když vrcholní představitelé Německé demokratické republiky o těchto skutečnostech věděli, tak na zasedáních politických špiček tyto otázky ignorovaly.⁵³

⁵¹ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 294.

⁵² WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 370.

⁵³ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 295.

4.2 Vývoj nové politické platformy

Za této situace se začala také rozvíjet politická opozice, jejíž formování trvalo od konce července do září roku 1989. V červenci roku 1989 došlo k založení východoněmecké sociální demokracie, poté až během září roku 1989 došlo k založení Demokratického převratu, Nového fóra a Demokracie teď. Pár měsíců poté došlo k vytvoření strany Zelených, Svazu nezávislých žen a Sjednocené levice. V porovnání s opozičními skupinami v jiných státech východního bloku došlo v Německé demokratické republice k vytvoření politických opozičních struktur poměrně pozdě.⁵⁴

Došlo tedy již ke vzniku oficiálních opozičních struktur, ale prohnílý vládnoucí systém se mohl zhroutit až v době, když nespokojenost lidí dosáhla revolučních rozměrů. V ostatních zemích východního bloku docházelo ke změnám, transformacím či obnovám. V Německé demokratické republice se místo politické nestability měla sedmého října 1989 konat velkolepá oslava 40 výročí státu. Nicméně občané byli nespokojeni s tuhým komunistickým režimem a v důsledku nekonaných reforem se ve velké míře rozhodly Německou demokratickou republiku opustit. Od ledna 1989 platila nová vyhláška o vycestování ze země, proto také téměř 161 tisíc občanů zažádalo o trvalé vycestování ze země. Jednalo se opravdu o exodus východoněmeckých občanů, kteří prchali přes velvyslanectví spolkové republiky v Praze, Budapešti a Varšavě.⁵⁵

Vývoj demokratizačního vývoje v zemích východního bloku se odlišoval, kromě Polska byl demokratický vývoj nejdále v Maďarsku, kde v lednu roku 1989 povolil maďarský parlament vznik nových politických stran, v únoru ústřední výbor komunistické strany odsouhlasil návrh nové ústavy, v níž již nebyla uložena vedoucí úloha komunistické strany. Poté v květnu roku 1989 se začalo s odstraňováním hraničních blokád na rakousko-maďarské hranici. Maďarsko vypovědělo 11 října 1989 smlouvu s Německou demokratickou republikou o pravidlech cestování, což spustilo uprchlickou vlnu z Německé demokratické republiky. Do

⁵⁴ SCHROEDER, Klaus a Steffen ALISCH. *Der SED-Staat: Geschichte und Strukturen der DDR*. 2. Aufl. München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, c1999. s. 315

⁵⁵ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 371.

prvního října roku 1989 opustilo Německou demokratickou republiku přes Československou federativní republiku a Maďarsko 24 500 osob.⁵⁶

Někteří lidé prchali před komunistickým režimem, nicméně mnozí se rozhodli proti režimu bojovat zevnitř. Devátého října v roce 1989 došlo k výrazným demonstracím v Lipsku, kde se shromáždilo bezmála 70 tisíc lidí, kteří zřetelně dávali nesouhlas s dosavadním komunistickým režimem. Další pondělí 16. října 1989 se v Lipsku uskutečnila další demonstrace namířena proti režimu, které se zúčastnilo 120 tisíc občanů. Demonstrace probíhaly i v jiných částech Německé demokratické republiky, přičemž požadavky se do velké míry nelišily. Jednalo se o svobodné volby, svoboda slova či možnost vycestování z vlasti. I přes nátlak ze strany obyvatel se představitelé Německé demokratické republiky neotevřeli dialogu.⁵⁷

4.3 Rozklad politického systému Německé demokratické republiky

V polovině října byl svržen starý a zkosnatělý Erich Honecker, kterého u moci vystřídal Egon Krenz. Oficiálně se uvádělo, že za odchodem Ericha Honeckera stály zdravotní problémy, nicméně šlo spíše o zástupný argument. Důvodem spíše bylo jeho politické smýšlení, jelikož Erich Honecker se zasazoval o tvrdý kurz politiky v Německé demokratické republice. Ani čím dál větší nepokoje způsobující politickou nestabilitu ho nedonutily změnit názor. Za to Egon Krenz se profiloval jako daleko flexibilnější kandidát, který je otevřen ke změně, navíc dokonce přiznal, že v nejvyšším státním vedení došlo k chybám. Nicméně tento nový kurs nejvyšší východoněmecké politiky se nastolil příliš pozdě, jelikož sílí občanské nepokoje se již stěží daly zastavit.⁵⁸

V listopadu roku 1989 se politické události odehrály v rychlém sledu. K největší demonstraci došlo čtvrtého listopadu ve východní části Berlína, kde zhruba milion lidí volalo po demokratizaci společnosti. Tato masová demonstrace měla i ohlas v rámci Sjednocené

⁵⁶ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 453.

⁵⁷ SCHROEDER, Klaus a Steffen ALISCH. *Der SED-Staat: Geschichte und Strukturen der DDR*. 2. Aufl. München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, c1999. s. 299-300

⁵⁸ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 373.

socialistické strany, kde se osmého listopadu sešlo, přičemž záhy nastaly personální změny v politbyru, které se zúžilo na jedenáct členů.⁵⁹

Za průběhu demonstrací, večer devátého listopadu, oznámil člen berlínského politbyra Günther Sabowski otevření hranic Německé demokratické republiky se Spolkovou republikou a západním Berlínem. Ještě ten večer proudily tisíce Němců na západ, kde probíhaly spontánní lidové oslavy z opětovného shledání západních a východních Němců. Tímto krokem tedy došlo k prolomení Berlínské zdi, což byl jeden z hlavních důvodů, proč se již status quo v Německé demokratické republice nepodařilo udržet. Od devátého do dvanáctého listopadu navštívilo Spolkovou republiku Německo zhruba dva miliony východních Němců, přičemž takřka okamžitě byly zahájeny demoliční práce na berlínské zdi.⁶⁰

Třináctého listopadu roku 1989 byl zvolen Lidovou sněmovnou Hans Moodrow novým předsedou vlády. Nové politbyro se uchýlilo k mnoha změnám, odvolalo například první tajemníky všech patnácti krajských vedení Sjednocené socialistické strany a také řadu okresních tajemníků či dalších funkcionářů. Nové vedení Sjednocené socialistické strany přislíbilo uspořádání svobodných voleb, nicméně opoziční struktury již myšlenku svobodných voleb vzaly za svou.⁶¹

Následující dny se začalo diskutovat o tom, co se bude odehrávat v následujících dnech, týdnech a letech. Předcházejících čtyřicet let se opoziční struktury soustředily na zánik Německé demokratické republiky, což byl jeden z primárních cílů. V této chvíli se začala řešit otázka, jakým směrem se bude Německá demokratická republika nadále ubírat. Na jedné z demonstrací dvacátého listopadu roku 1989 v Lipsku si většina demonstrujících přála svobodné volby, opětovně sjednocení se Spolkovou republikou Německo a svobodný trh.⁶²

Touhu po opětovném sjednocení vyjadřovali občané Německé demokratické republiky státními symboly v podobě černo-červeno-zlatých vlajek, s kterými pochodovaly napříč východoněmeckými městy. Po otevření hranic se tyto názory čím dál více rozšiřovaly, jelikož mnoho lidí se začalo teprve dozvídat, jaký život vedou občané Spolkové republiky Německo.

⁵⁹ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 301.

⁶⁰ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 455.

⁶¹ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. s. 301.

⁶² ZÜCKERT, Gudula. *Eine getrennte Geschichte: Die BRD und die DDR von 1945/49 bis 1990*. 1. Aufl. Bamberg: C. C. Buchner, 1993. 175 s. Buchners Ed. Geschichte; Ht. s. 153.

Zánik Německé demokratické republiky se dotvořil třetího prosince roku 1989, kdy byl zrušen úřad Generálního tajemníka Sjednocené socialistické strany Německa.⁶³

Rok 1989 znamenal nejen pro Německou demokratickou republiku, nýbrž pro většinu států východního bloku velký zlom. Sympatie k demokracii, svobodě a kapitalistickému zřízení ekonomiky narůstaly výrazným tempem.

⁶³ SCHULLER, Wolfgang. *Die deutsche Revolution 1989*. 1. Aufl. Berlin: Rowohlt, 2009. 381 s. s. 220.

5 Sjednocení Německa a jeho důsledky

V této kapitole je popsán samotný proces sjednocení Německa, který probíhal za přispění tehdejších velmocí v podobě Velké Británie, Francie, Spojených států amerických a Sovětského svazu. Dále jsou v této kapitole vykresleny důsledky sjednocení, které nastaly především v ekonomické, geopolitické, demografické a politické rovině.

5.1 Proces sjednocení

Od roku 1982, po úspěšném konstruktivním hlasování o nedůvěře vlády, působila ve Spolkové republice Německo křesťansko-liberální koalice v čele se spolkovým kancléřem Helmutem Kohlem. Při nových předčasných volbách do Spolkového sněmu roku 1983 občané dali možnost pokračování této koalice. O další čtyři roky později roku 1987 byla tato koalice znovu zvolena. Když se již zdálo, že se popularita spolkového kancléře vytrácí, tak nastala situace roku 1989, který v dějinách celé Evropy zanechal hlubokou stopu.⁶⁴

Spolková republika Německo nesledovala bez zájmu události posledního roku existence Německé demokratické republiky. Kancléř Spolkové republiky Německo Helmut Kohl sehrál zásadní roli ve znovusjednocení Německa, přičemž 28. listopadu roku 1989 předložil Spolkovému sněmu pětiletý program vedoucí ke sjednocení Německa. Později mu začalo být zjevné, že sjednocení bylo v této chvíli nejen možné, ale asi i neodkladné. Jedinou možností, jak zastavit rostoucí počet uprchlíků z východní části Německa do té západní, bylo zrušit východním Němcům jejich stát.⁶⁵

Ve skutečnosti zánik Německé demokratické republiky nebyl tak snadný, jak se zprvu mohlo zdát. Je nutné si uvědomit, že zhruba čtyřicet let komunistické totality zanechalo na východoněmecké společnosti trvalé stopy. Jedním z nejsložitějších úkolů byla tedy opětovná obnova občanské společnosti, která byla v uplynulých čtyřiceti letech utlumena. K jejímu obnovení po sjednocení došlo ve třech etapách, přičemž první etapa se týkala prosazení práva na veřejné projevení názoru. Druhou etapu představovala transformace neformálních skupin do podoby strukturovaných organizací působících na veřejnosti a poté do podoby politických stran. Východoněmecký parlamentarismus od počátku prosince 1989 znovu ožíval formou Kulatých stolů, u nichž se scházeli představitelé 14 politických stran a hnutí. Poslední třetí

⁶⁴ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 434.

⁶⁵ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. V Praze: Slovart, 2008. s. 656.

etapa týkající se konsolidace systému se odehrála po roce 1990, kdy etablovaná západoněmecká občanská společnost překrývala vznikající východoněmeckou občanskou společnost.⁶⁶

Z hlediska zmíněného plánu spolkového kancléře Helmuta Kohla měla být co nejdříve zahájena spolupráce v oblasti ochrany životního prostředí a rozšíření telefonní a železniční sítě. Jako další stupeň mělo následovat po změně ústavy Německé demokratické republiky a po přijetí nového volebního práva zavedení podmínek pro tržní hospodářství. Dalším průvodním znakem plánu spolkového kancléře mělo být vytvoření federativní struktury, přičemž bližší podobu budoucího Německa nechal Helmut Kohl otevřenou, za což sklídl od svého opozičního partnera kritiku.⁶⁷

Později Helmut Kohl již pozměnil svůj názor, když vyslovil svůj souhlas se znovusjednocením těmito slovy: „*My ve staré Spolkové republice – na rozdíl od lidí v NDR – jsme směli dlouhá léta žít na slunečné straně německých dějin. To nebyla naše zásluha, měli jsme prostě štěstí. To, co nyní potřebujeme, je duch vnitřního usmíření.*“⁶⁸

V zásadě je třeba také konstatovat, že řešení německé otázky nespočívalo pouze v německých rukou, nýbrž záviselo velice také na souhlasu mezinárodních velmocí. Začala probíhat mezinárodní jednání ve formátu dva plus čtyři, což pojímalo oba německé státy a dále čtyři vítězné velmoci z dob druhé světové války v podobě Spojených států amerických, Sovětského svazu, Velké Británie a Francie. Spojené státy americké a Sovětský svaz se k myšlence sjednocení Německa přiklonili, jelikož americká vláda prezidenta George Bushe staršího od samého počátku akceptovala právo Němců na sebeurčení, snažila se o německou jednotu na základě západních hodnot a účinně podporovala spolkovou vládu v jejích snahách o znovusjednocení. Michail Sergejevič Gorbačov byl k otázce sjednocení Německa zpočátku skeptický, následovala dlouhá jednání v již nastaveném formátu dva plus čtyři, přičemž

⁶⁶ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 375.

⁶⁷ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 456.

⁶⁸ DIECKMANN, Kai a Ralf Georg REUTH. *Helmut Kohl: chtěl jsem sjednocení Německa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. s. 240.

Michail Sergejevič Gorbačov dal nakonec 10. února 1990 německým představitelům svůj zásadní souhlas s vytvořením jednotného německého státu.⁶⁹

Sovětský svaz hrál v této záležitosti velkou roli, jelikož východní Německo bylo sovětským satelitem a v roce 1990 operovalo na území Německé demokratické republiky stále okolo 360 000 sovětských vojáků a jejich rodinných příslušníků. Na druhé straně ani západní Německo nemohlo jednat v této otázce zcela nezávisle, jelikož bylo také závislé na okupačních velmocích.⁷⁰

Sám Michail Sergejevič Gorbačov uvádí tři důvody, proč se nakonec přiklonil k myšlence opětovného sjednocení Německa. Za prvé se jednalo o morální důvody, jelikož žádný z národů by neměl být rozdělen věčně. Za druhé byly přítomny politické důvody, protože sovětská vojska umístěná na území Německé demokratické republiky nesměla na její záchranu zasáhnout, jelikož by tím byla znemožněna Gorbačova politika perestrojky. Za třetí existovaly také strategické důvody, jelikož všeobecný bezpečnostní systém musel nahradit konfrontaci politických bloků. Ke všemu samozřejmě dopomohla nabídnuta hospodářská pomoc Sovětskému svazu ze strany spolkového kancléře Helmuta Kohla.⁷¹

V březnu roku 1990 se odehrály volby do Lidové sněmovny, přičemž zatímco spolková západní Sociálnědemokratická strana podporovala nově založenou Sociálnědemokratickou stranu na východě. Křesťanskodemokratická unie vytvořila konzervativní Alianci pro Německo, kterou tvořila východní Křesťanskodemokratická unie, Německá sociální unie a strana Demokratické přeměny. Západoněmečtí liberálové podporovali před volbami volební spolek s názvem Svaz svobodných demokratů. Bez západoněmecké podpory se ocitla Strana demokratického socialismu, která byla vytvořena ze Sjednocené socialistické strany s předsedou Gregorem Gysim a úřadujícím ministerským předsedou Hansem Modrowem.⁷²

⁶⁹ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 376.

⁷⁰ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. V Praze: Slovart, 2008. s. 657.

⁷¹ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 377.

⁷² MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 462.

Proti všem prognózám vyšla z voleb vítězně Křesťanskodemokratická unie s více než čtyřiceti procenty hlasy, zatímco dlouho favorizovaná Sociálnědemokratická strana dosáhla pouze něco málo přes dvacet procent hlasů. Nově vzniknutá Strana demokratického socialismu dosáhla šestnácti procent hlasů. Na pomyslném konci volebního žebříčku zůstala Strana svobodných demokratů s pěti procenty.⁷³

Po volbách byla ustanovena koaliční vláda, která se skládala z Křesťanskodemokratické unie, Sociálně demokratické strany a liberálů, v čele s Lotharem de Maiziére. Vláda se ihned po svém zvolení zavázala ke sjednocení Německa, přičemž oba německé státy 18. května 1990 podepsaly dohodu o měnové, hospodářské a sociální unii. Prvního července roku 1990 se dokonce stala německá marka v Německé demokratické republice jedinou platnou měnou, východní němci tak mohli v podstatě své bezcenné východoněmecké marky až do částky 40 000 vyměnit v poměru jedna k jedné. Mzdy a platy se od této chvíle začaly vyplácet v západoněmeckých markách.⁷⁴

Nadále pokračovaly formální setkávání představitelů dvou německých států a čtyř vítězných velmocí z dob druhé světové války, dále následovaly vrcholné schůzky mezi Bushem a Gorbačovem. Postupně docházelo k přizpůsobování se východoněmecké legislativy té západní ve všech oblastech. Dne 23. července roku 1990 bylo Lidovou komorou schváleno přistoupení Německé demokratické republiky ke Spolkové republice Německo k třetímu říjnu 1990. Smlouva o sjednocení byla podepsána v Berlíně spolkovým ministrem vnitra Wolfgangem Schäuble a státní sekretářem Güntherem Krausem. Smlouva ukončila práva a závazky vítězných spojeneckých mocností z druhé světové války ve vztahu k Německu jako celku a k Berlínu. Dále Německo obdrželo plnou suverenitu nad svými vnitřními i zahraničními záležitostmi. Německo se také vzdalo výroby a vlastnění nukleárních, biologických a chemických zbraní, přičemž nejvyšší počet německých vojenských sil neměl přesáhnout počet 370 000 vojáků.⁷⁵

Smlouva o sjednocení celkem obsahovala 45 článků a tři obsáhlé přílohy, přičemž v některých bodech došlo k pozměnění Základního zákona. Na základě jednoho z článků

⁷³ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 462.

⁷⁴ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. V Praze: Slovart, 2008. s. 657.

⁷⁵ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 380.

došlo k vytvoření pěti zemí: Meklenbursko-Přední Pomořansko, Braniborsko, Sasko-Anhaltsko, Sasko a Durynsko. Další článek označil Berlín za hlavní město Německa, později mělo být rozhodnuto, zda také zákonodárné sbory budou převedeny či nikoliv. Dne třetího října roku 1990 za státního aktu v Berlínské filharmonii zdůraznil spolkový prezident Richard von Weizsäcker: „*Svobodným sebeurčením dovršujeme jednotu a svobodu Německa. Ve sjednocené Evropě chceme sloužit světovému míru.*“⁷⁶

5.2 Důsledky sjednocení Německa

5.2.1 Ekonomické důsledky

Jedním z důsledků opětovného sjednocení Německa byla ekonomická transformace dřívější Německé demokratické republiky, jelikož její ekonomika fungovala po celých čtyřicet let na bázi centrálního plánování. Po připojení ke Spolkové republice Německo převzala kapitalistický systém, který je řízen poptávkou a nabídkou trhu. Jednalo se o diametrálně odlišný způsob fungování ekonomiky, jelikož vše, co dříve řídila úzká skupina lidí, najednou vystřídala neviditelná ruka trhu.

Po roce 1989 směřovala Spolková republika Německo k desetiletí liberálních reforem, jelikož téměř všechny významné západní ekonomiky se touto cestou vydaly, přičemž důraz byl zejména kladen na nižší státní výdaje, na posílení kupní síly obyvatelstva a v neposlední řadě také na podporu soukromého sektoru. Nicméně v Německu se tyto kroky zprvu nepodařilo realizovat, jelikož Spolková republika Německo stála v důsledku nečekaného sjednocení před nemalými mimořádnými výdaji. Do roku 1989 patřilo Západní Německo do pozice jednoho z největších mezinárodních čistých vývozců kapitálu, ale již o rok později se situace zcela obrátila a spolková republika se proměnila v jeden ze států s nejvyšším dovozem kapitálu. Krizi bylo možné ekonomicky přesně změřit, když v roce 1990 činil ve spolkové republice hrubý domácí produkt na obyvatele 40 200 německých marek, přičemž o rok později tento ukazatel klesl na úroveň 34 990 německých marek, čímž Spolková republika Německo klesla z prvního místa nejbohatších evropských států na šesté.⁷⁷

⁷⁶ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 464.

⁷⁷ WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 400.

Rok 1990 a německé znovusjednocení představoval šok pro německou ekonomiku, jelikož finanční uspořádání se stalo základním problémem spolkového státu. Podle Základního zákona bylo třeba poskytnout zemím bývalé Německé demokratické republiky stejné šance na vyrovnání jejich životní úrovně jako finančně slabým starým spolkovým zemím. Po provedení měnové unie prvního července roku 1990 se dohodli šéfové vlád spolku a západoněmeckých zemí na tom, že náklady rozpočtového deficitu nově vznikajících východoněmeckých zemí ponесou vždy po jedné třetině spolek, staré a nové země. Západoněmecký podíl byl vyčíslen na 115 miliard německých marek do konce roku 1994, přičemž finanční prostředky novým zemím měly plynout skrze Fond německé jednoty.⁷⁸

Hlavním úkolem ekonomiky Spolkové republiky Německo se tedy stalo vyrovnání úrovně západoněmeckých spolkových zemí s východoněmeckými, hospodářské ozdravení východního Německa, čímž by se dotvořila jednota německých států. Nicméně ukázalo se, že finanční náklady na nové spolkové země byly výrazně vyšší, než se zprvu předpokládalo. Jednalo se především o vynakládání finančních prostředků na zajištění minimální míry sociálních jistot ve východním Německu, což mělo za následek stagnaci hospodářství na sklonku roku 1992. Oslabení konjunktury německého hospodářství výrazně ovlivnilo nezaměstnanost, jejíž růst postihl i západní Německo. Hospodářské obtíže se začaly vyskytovat ve stejné době, kdy do Spolkové republiky Německo sílil příliv uprchlíků, kteří tam cestovali s vidinou lepší životní úrovně. Nedostatek bytů, sílící příliv uprchlíků a růst nezaměstnanosti vedl k vzednutí pravicových radikálů, což se například projevilo při žhářském útoku na dům obývaný tureckými přistěhovalci. Až rok 1994 znamenal pro německé hospodářství opětovný ekonomický růst, když byl zaznamenán tříprocentní přírůstek reálného hrubého domácího produktu.⁷⁹

Přes všechny výše uvedené problémy se materiální situace většinové části obyvatel ve východní části Německa zlepšila, jelikož platy a důchody brzy po převratu začaly narůstat. Zatímco v roce 1990 vydělal východní zaměstnanec v průměru 1350 německých marek, tak roku 1995 to již bylo něco přes tři tisíce německých marek. Co se týče výše důchodu, tak v roce 1990 činil průměrný důchod 672 německých marek a o pět let později se jednalo již o 1522 německých marek. Tím pádem kupní síla východních Němců rapidně vzrůstala, což

⁷⁸ MYNAŘÍKOVÁ, Romana. *Bohatým brát, chudým dávat: finanční vyrovnání spolkových zemí jako klíčové vnitroněmecké politikum přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Matfyzpress, 2011. Teritoria. s. 26.

⁷⁹ MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. s. 465.

napomohlo ke zvýšení jejich životní úrovně. Čtyři roky po převratu vlastnilo 97 procent východních Němců minimálně jedno auto v rodině, 97 procent televizi a 67 procent telefon.⁸⁰

I když se životní úroveň průměrného východoněmeckého života bezesporu zvýšila, tak i po 25 letech přetrvávají rozdíly mezi východní a západní částí Spolkové republiky Německo. V minulém roce 2015 byl hrubý domácí produkt na obyvatele v bývalé Německé demokratické republice o třetinu nižší než ve starých spolkových zemích. Slabší hospodářská výkonnost se projevuje zejména tím, že v přistoupivších spolkových zemích roku 1990 jsou nižší platy než v západních spolkových zemích. Zatímco průměrná měsíční mzda na východě v roce 2015 byla 2480 euro, tak na západě tomu bylo 3180 euro.⁸¹

5.2.2 Demografické a geopolitické důsledky

Dalším důsledkem německého sjednocení byla bezesporu demografická stránka věci. V roce 1990 ještě před sjednocením Německa žilo na území Spolkové republiky Německo 63,7 milionů obyvatel, přičemž pozoruhodný je vývoj demografické křivky ve druhé polovině dvacátého století. Až do sedmdesátých let počet obyvatel podstatně vzrůstal, a to z padesáti milionů v roce 1950 na šedesát jedna milionů v roce 1970. Pak již následovala stagnace, přičemž v některých letech dokonce počet zesnulých osob převyšoval počet nově narozených dětí. Celá populace tedy stárla a odborníci začali řešit otázku, zda v následujícím tisíciletí nehrozí úpad německé společnosti. Navíc bez přistěhovalecké vlny v podobě hostujících dělníků by byly demografické hodnoty více alarmující.⁸²

Roku 1990, kdy se Německo sjednotilo, narostl počet obyvatel na takřka 80 milionů, jelikož bylo ke Spolkové republice připojeno pět nových spolkových zemí (Meklenbursko-Přední Pomořansko, Braniborsko, Sasko-Anhaltsko, Sasko a Durynsko). Z demografického a geopolitického pohledu sjednocená Spolková republika Německo nabrala na síle, jelikož

⁸⁰ *Unser Land verändert sich: Deutschland 1990-1995*. Bonn: Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1995. s. 90

⁸¹ *Rozdíly mezi východem a západem Německa i po 25 letech zůstávají* [online]. Praha: ČTK, 2015 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/rozdil-mezi-vychodem-a-zapadem-nemecka-i-po-25-letech-zustavaji/1264253>

⁸² WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). s. 359.

počet obyvatel se zvýšil o bezmála 17 milionů a její plocha se rozšířila o 108 333 kilometru čtverečných.⁸³

Otázka znovusjednocení Německa vzbudila v Evropě velké emoce. Některým evropským velmocím v podobě Velké Británie a Francie se tento čin do velké míry nezamlouval. Konkrétně se jednalo o britskou předsedkyni vlády Margaret Thacherovou a francouzského předsedu vlády Francois Mitterranda, přičemž oba vyjádřily své obavy nad sjednocením Německa. Obávaly se potenciální německé touze po rozpínavosti jako se tomu dělo v minulosti. Velkou Británii se nakonec podařilo přesvědčit daleko dříve než Francii, která se snažila do poslední chvíle blokovat všechny kroky vedoucí ke sjednocení. Francois Mitterrand věřil do poslední chvíle, že sjednocení bude vetovat samotný Sovětský svaz, nicméně tomu se tak nestalo. Spolková republika Německo vyšla vstříc Francii ohledně směřování evropské integrace, čímž si ji alespoň částečně získala na svou stranu. Pozitivní pro Spolkovou republiku Německo bylo, že na její straně stály Spojené státy americké, které chtěla, aby se sjednocené Německo zapojilo do západních bezpečnostních struktur.⁸⁴

Rozrůstající německá hegemonie se nakonec neuskutečnila v takové míře, které se některé evropské státy obávaly. Jeden z hlavních důvodů, proč se tomu tak nestalo, je ekonomická náročnost sjednocení, čili lze tvrdit, že Spolková republika Německo měla své problémy, které ji zaměstnávaly. Dalším důvodem byla také evropská integrace, která v této době stála před otázkou, zda v příštích letech budou členské státy podporovat rozšiřování Evropského společenství o postkomunistické státy. Spolková republika Německo podporovala tuto tendenci rozšiřování Evropského společenství na východ, a tím pádem byla zainteresována na vzájemné kooperaci v Evropě. Třetím důvodem, proč Spolková republika Německo neměla zájem usilovat o hegemonii v Evropě, byl jednoduše fakt, že samotní obyvatelé si to nepřáli. Po historických událostech 20. století se změnily charakterové rysy německých obyvatel, kteří upřednostňovali vzájemnou kooperaci.⁸⁵

⁸³ *Bevölkerung- Entwicklung der Einwohnerzahl von Deutschland von 1990 bis 2014 (in Millionen)* [online]. Berlin: Statistik Portal [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/rozdily-mezivychodem-a-zapadem-nemecka-i-po-25-letech-zustavaji/1264253>

⁸⁴ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. V Praze: Slovart, 2008. s. 657. s. 457.

⁸⁵ SIMMS, B. *The Consequences of German Unification for Europe* [online]. Praha: Aspen Institute, 2013 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.aspeninstitute.cz/en/article/4-2013-the-consequences-of-german-unification-for-europe/>

5.2.3 Politické důsledky

Události na přelomu roku 1990 způsobily mimo jiné změnu vývoje stranického systému ve Spolkové republice Německo. Ve velké míře docházelo ke spojení západoněmeckých politických stran s jejich východoněmeckými protějšky, které byly buď nově založeny, nebo obnoveny. Jako nová politická síla se objevila Strana demokratického socialismu (PDS), která navázala na bývalou státní stranu Německé demokratické republiky. I když byla v prvních volbách po znovusjednocení roku 1990 znovu zvolena koaliční vláda Křesťanské demokratické unie s liberály, tak do Spolkového sněmu se nově namísto čtyř politických subjektů dostalo pět politických stran v podobě Křesťanské demokratické unie, Sociálně demokratické strany, Svobodné strany Německa, strany Zelených a také Strany demokratického socialismu. Definitivně tedy zanikl stranický systém dvou a půl strany a přešlo se k systému dvouslokovému, přičemž na jedné straně stála Křesťanskodemokratická unie a Svobodná strana Německa a na druhé straně Sociálnědemokratická strana Německa a strana Zelených.⁸⁶

Strana demokratického socialismu navazuje na Sjednocenou socialistickou stranu z doby trvání Německé demokratické republiky. Strana demokratického socialismu před prvními svobodnými volbami převzala část členské základny Sjednocené socialistické strany. I přes své historické kořeny získala Strana demokratického socialismu roku 1990 ve volbách do Spolkového sněmu roku 17 křesel z celkového počtu 662 křesel. Strana demokratického socialismu se vyčleňovala z oněch dvou bloků tím, že nedisponovala téměř žádným koaličním potenciálem. Zde je možné srovnání s Komunistickou stranou Čech a Moravy, která se vždy od založení samostatné České republiky dostala do Poslanecké sněmovny, nicméně nikdy se jí nepodařilo být ve vládě na celostátní úrovni.⁸⁷

Roku 1994 se odehrály další volby do Spolkového sněmu a získání čtyř přímých mandátů a následné přerozdělení na základě druhých hlasů přinesl Straně demokratického socialismu nečekaně silnou parlamentní účast. Strana demokratického socialismu si polepšila skoro o polovinu, když získala rovných 30 křesel z 672. V dalších letech přišel další nárůst této

⁸⁶ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Základní modely demokratických systémů: komparace politických systémů*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2008. s. 213.

⁸⁷ *Bundestagwahlen* [online]. Bundestag [cit. 2016-03-22].

Dostupné z: <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>

politické strany, jelikož ve volbách roku 1998 Strana demokratického socialismu obdržela 36 křesel z celkových 669 křesel. V roce 2002 Strana demokratického socialismu již nezískala tolik přímých mandátů jako v minulosti, což se projevilo i v konečném výsledku voleb, když tato levicová strana získala pouhé dvě křesla ve Spolkovém sněmu.⁸⁸

V roce 2004 došlo k založení spolku s názvem Volební alternativa práce a sociální spravedlnost, přičemž spolek vznikl na popud části nespokojených sociálních demokratů a odborářů. Roku 2005 se spolek pár měsíců před volbami přetavil v politickou stranu, přičemž tato nově vzniklá politická strana se domluvila na spolupráci se Stranou demokratického socialismu. Tyto dvě politické strany se před volbami shodly na vytvoření volební koalice s názvem Levicová strana.PDS, přičemž toto volební uskupení obou stran dosáhlo výsledků 8,7 procent a stalo se čtvrtým nejsilnějším uskupením ve Spolkovém sněmu. V červenci roku 2007 došlo již k trvalému spojení Strany demokratického socialismu s politickou stranou Volební alternativa práce a sociální spravedlnost.⁸⁹

Roku 2009 se již sjednocená Levicová strana.PDS dočkala svého nejvýraznějšího volebního zisku v podobě 11,9 procent hlasů, přičemž za sebou v pomyslném povolebním žebříčku nechala stranu Zelených. Zatímco o čtyři roky později skončila v povolebním žebříčku opět před stranou Zelených a taky před liberály, tak celkový počet hlasů v podobě 8,6 procent již nepřekonal rok 2009.⁹⁰

Lze vypozařovat, že po znovusjednocení se proměnil stranický systém Spolkové republiky Německo, jelikož občané nově přistoupivších východoněmeckých spolkových zemí volili do velké míry Stranu demokratického socialismu, která se roku 2007 transformovala do politické strany s názvem Levice.PDS. Naopak Svobodná politická strana začala po roce 1990 s výjimkou volebního roku 2009 ztrácet přízeň u svých voličů, což vygradovalo roku 2013, kdy liberálové nepřesáhli pětiprocentní volební klauzuli a tím pádem se nedostali do Spolkového sněmu.

Dalším zajímavým rozdílem je volební účast, která je v západních spolkových zemích očividně vyšší, než v těch východních, což se projevilo i v celkové volební účasti ve volbách

⁸⁸ *Bundestagwahlen* [online]. Bundestag [cit. 2016-03-22].

Dostupné z: <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>

⁸⁹ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Základní modely demokratických systémů: komparace politických systémů*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2008. s. 226.

⁹⁰ *Bundestagwahlen* [online]. Bundestag [cit. 2016-03-22].

Dostupné z: <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>

do Spolkového sněmu. Volební účast po znovusjednocení se pohybuje zhruba o deset procentních bodů níže, než tomu bylo před znovusjednocením ve Spolkové republice Německo. Celkem žije zhruba na území bývalé Německé demokratické republiky zhruba 10 miliónů voličů, přičemž z nich k volbám nedochází více než 65 procent.⁹¹

Levicová strana.PDS je ve východoněmeckých zemích oblíbená, jelikož občané těchto spolkových zemí věří, že tato politická strana bude obhajovat jejich zájmy na celostátní úrovni. Levicová strana.PDS se také před každými volbami profiluje jako obhájce nových spolkových zemí, nicméně nedisponuje na celostátní úrovni téměř žádným koaličním potenciálem, takže se jí nedaří tyto cíle naplňovat. Na druhou stranu se jí podařilo být ve vládě alespoň na úrovni jednotlivých spolkových zemí. Například v letech 1998-2006 se dnes již bývalá Strana demokratického socialismu podílela na zemské vládě v Meklenbursku-Předním Pomořansku, kde v dřívějším období mezi lety 1994-1998 tolerovala menšinovou vládu sociálním demokratů se Zelenými.⁹²

Politický vývoj obou německých států se po druhé světové válce utvářel diametrálně odlišným způsobem. Zatímco Spolková republika Německo nastoupila cestu evropské integrace, demokracie a kapitalismu, tak Německá demokratická republika se vyvíjela po sovětském vzoru. Západní část Německa postupně nastartovala ekonomickou konjunkturu, z hlediska stranického systému se ve Spolkové republice Německo utvořil stranický systém dvou a půl strany, což umožňovalo sestavovat velice stabilní vlády. Mimo jiné i z tohoto důvodu se o Spolkové republice do dnešních dní mluví jako o racionalizovaném parlamentarismu. V čele německého systému stojí kancléř, který má vysoké postavení. Navíc v německém systému můžeme naleznout institut konstruktivního vyjádření nedůvěry, kdy může být ona dotyčná vláda svržena pouze za předpokladu, že existuje jiná alternativa většinové vlády. S oním nastavením stranického systému do velké míry také vypomohli okupační mocnosti po druhé světové válce, jelikož velmoci v podobě Velké Británie, Spojených států amerických, Francie a Sovětského svazu měly pravomoci určovat licence nově vzniknutým politickým subjektům. Tyto uvedené příčiny vedly k tomu, že byl ve Spolkové republice ustanoven stabilní racionalizovaný parlamentarismus.

⁹¹ *Bundestagwahlen* [online]. Bundestag [cit. 2016-03-22].

Dostupné z: <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>

⁹² DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Základní modely demokratických systémů: komparace politických systémů*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2008. s. 225.

Na druhou stranu v Německé demokratické republice byl ustanoven totalitní systém, ve kterém de facto působila jedna politická strana v podobě Sjednocené socialistické strany. De iure dle ústavy samozřejmě působily v rámci systému i další politické strany, nicméně de facto byl jejich vliv omezen Sjednocenou socialistickou stranou. Ekonomický systém byl založen na centrálním plánování, což znamená, že ekonomický trh fungoval na základě rozhodnutí vrcholných představitelů Německé demokratické republiky, nikoliv na základě poptávky a nabídky jako v západní části Německa.

Sjednocení Německa roku 1990 tedy zjevně nemohlo proběhnout bez žádných dopadů na politický systém. Občané obou částí Německa vyrůstali celých čtyřicet let v jiném politickém, ekonomickém a kulturním systému. Po sjednocení musela být tíživá ekonomická situace bývalé Německé demokratické republiky sanována ze strany západní části země. Nakonec ony hospodářské rozdíly mezi východem a západem lze ve Spolkové republice Německo pozorovat do dnešních dní.

Z geopolitického a demografického hlediska se Spolková republika Německo rozrostla, což vyvolalo určitou skepsi u jiných evropských velmocí v čele s Francií a Velkou Británií. Později se ukázalo, že tyto obavy byly liché, jelikož Spolková republika Německo byla jednou ze zemí, která si přála hlubší evropskou integraci.

Došlo také ke změně utváření stranického systému ve Spolkové republice Německo, kdy východní část obyvatel upřednostňovala do velké míry levicový subjekt s názvem Strana demokratického socialismu, která se později transformovala do politické strany Levice.PDS. Po sjednocení Německa bylo hlavní město přesunuto do Berlína, což mělo mimo jiné představovat určité gesto sjednocení, jelikož byl to právě Berlín, který jako jediné město byl působištěm východních a západních Němců v průběhu studené války.

ZÁVĚR

Ve stanoveném rozsahu se podařilo naplnit cíl práce, jelikož byly charakterizovány jednotlivé dopady v německé společnosti po znovusjednocení Německa. Konkrétně se jedná o ekonomické dopady, jelikož západní část Německa byla před sjednocením v lepším ekonomickém stavu. Naopak ekonomika bývalé Německé demokratické republiky se nacházela v diametrálně odlišném ekonomickém systému centrálního plánování a její transformace do systému kapitalistického byla výrazně finančně nákladná. Další geopolitické či demografické dopady již nebyly pro německou společnost tak výrazné jako dopady ekonomické, nicméně jedná se také o politické záležitosti, které hýbaly tehdejší evropskou politickou scénou. Poslední politické dopady jsou zřejmé do dnešních dní, kdy je možné pozorovat na základě volebních výsledků odlišné volební chování západních a východních Němců.

Z hlediska zvolené struktury se práce v první kapitole zabývá vývojem politického systému ve Spolkové republice Německo od konce druhé světové války po 80. léta 20. století. Druhá kapitola se zaměřuje na vývoj politického systému Německé demokratické republiky, přičemž časové pásmo je stejné jako v kapitole první. V těchto dvou prvních kapitolách jsou zřetelně vykresleny rozdíly v jednotlivých společnostech. Jednalo se o absolutně odlišné ideologické politické systémy, které byly navíc postaveny na odlišných ekonomických směrech.

Ve třetí kapitole se práce věnuje historickému kontextu, jelikož oba zmíněné německé státy nefungovaly v nějakém vzduchoprázdnu, nýbrž v reálném světě právě odehrávající se studené války. Nastaly momenty, kdy se studená válka mohla stát potenciální třetí světovou válkou. Jednalo se především o situaci na Kubě roku 1962, kdy byl svět na prahu jaderné katastrofy nebývalých rozměrů.

Ve čtvrté a páté kapitole se práce věnuje již samotnému procesu sjednocení, přičemž ve východoněmecké společnosti předcházely tomuto procesu bouřlivé demonstrace, které nakonec prolomily již zchátralý totalitní režim v podání vrcholných představitelů Německé demokratické republiky. I když si v roce 1989 drtivá většina přála sjednocení se západní částí, tak nikdo pořádně nevěděl, jakou formou ono sjednocení proběhne, jelikož oba německé státy byly po druhé světové válce střeženy okupačními velmocemi z druhé světové války. Z tohoto důvodu došlo na společná setkávání všech velmocí v čele se Spojenými státy americkými, Velkou Británií, Francií a Sovětským svazem. Jednání se samozřejmě účastnily i představitelé obou německých států, proto tyto společná setkání vstoupily do dějin pod označením 4+2.

Zásluhu na tom, že sjednocení Německa proběhlo bez nějakých větších zádrhelů, mají bezesporu všechny zúčastněné státy, nicméně největší zásluhu na tomto relativně rychlém aktu nese Michail Sergejevič Gorbačov. Byl to Sovětský svaz, který mohl být apriori proti sjednocení, jelikož se jednalo o území patřící do jeho sféry vlivu. Bylo by zajímavé sledovat vývoj událostí, kdyby místo tehdejšího generálního tajemníka Gorbačova rozhodoval například dnešní vůdce Ruska Vladimir Putin. Události posledních let vzbuzují dojem, že by se současný prezident Ruska zachoval jinak.

Seznam zkratek

CDU- Christlich Demokratische Union Deutschlands; Křesťanskodemokratická unie

CSU- Christlich-Soziale Union in Bayern; Křesťansko-sociální unie Bavorska

FDP- Freie Demokratische Partei; Svobodná demokratická strana

PDS- Partei des Demokratischen Sozialismus; Strana demokratického socialismu

NATO- North Atlantic Treaty Organization; Severoatlantická aliance

OSN- Organizace spojených národů

SED- Sozialistische Einheitspartei Deutschlands; Sjednocená socialistická strana Německa

SPD- Sozialdemokratische Partei Deutschlands; Sociálnědemokratická strana Německa

Prameny a literatura

BOWN, Colin a Peter J MOONEY. *Cold war to détente 1945-85*. 2nd ed. London: Heinemann Educational Books, 1987. ISBN 0435321323.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Základní modely demokratických systémů: komparace politických systémů*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1357-7.

DIECKMANN, Kai a Ralf Georg REUTH. *Helmut Kohl: chtěl jsem sjednocení Německa*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-391-1.

Fakta a čísla OSN: základní údaje o Organizaci spojených národů. V Praze: Informační centrum OSN, 2002. ISBN 80-86348-01-6.

FIALA, Petr. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 136 s. Edice učebnic Právnic. fak; Čís. 88. ISBN 80-210-0907-1.

FIDLER, Jiří a Petr MAREŠ. *Dějiny NATO*. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-145-0.

JEŘÁBEK, Martin. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: institucionální a systémové ukotvení*. 1. vyd. Plzeň: Adela - Grafické studio, 2010. ISBN 978-80-87094-15-0.

JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. V Praze: Sloart, 2008. ISBN 978-80-7391-025-9.

MYNAŘÍKOVÁ, Romana. *Bohatým brát, chudým dávat: finanční vyrovnání spolkových zemí jako klíčové vnitroněmecké politikum přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Matfyzpress, 2011. Teritoria. ISBN 978-80-7378-154-5.

MÜLLER, Helmut M, Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. ISBN 80-7106-125-5.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. ISBN 8090226140.

- NÁLEVKA, Vladimír. *Karibská krize*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-89-7.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. Dějiny do kapsy. ISBN 80-7254-327-X.
- RAŠ, Jiří a Petr LIBINSKÝ. *Německá demokratická republika*. Praha: Svoboda, 1976.
- SCHROEDER, Klaus a Steffen ALISCH. *Der SED-Staat: Geschichte und Strukturen der DDR*. 2. Aufl. München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, c1999.
- SCHULLER, Wolfgang. *Die deutsche Revolution 1989*. 1. Aufl. Berlin: Rowohlt, 2009. 381 s. ISBN 978-3-87134-573-9.
- ŠTEFEK, Martin. *Za fasádou jednoty: KSČ a SED po roce 1985*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-121-2.
- TOMÁŠEK, Radmil. *Německá demokratická republika: průvodce*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1982.
- TISCHLER, Pavel. *Německá demokratická republika*. 1. vyd. Bratislava, 1978.
- Unser Land verändert sich: Deutschland 1990-1995*. Bonn: Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1995.
- WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. ISBN 80-7106-558-7.
- WEGS, J a Robert LADRECH. *Evropa po roce 1945*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 80-7021-507-0.
- WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). ISBN 978-80-87029-43-5.

ZÜCKERT, Gudula. *Eine getrennte Geschichte: Die BRD und die DDR von 1945/49 bis 1990*. 1. Aufl. Bamberg: C. C. Buchner, 1993. 175 s. Buchners Ed. Geschichte; Ht. 2. ISBN 3-7661-4652-1.

Elektronické zdroje

Bevölkerung- Entwicklung der Einwohnerzahl von Deutschland von 1990 bis 2014 (in Millionen) [online]. Berlin: Statistik Portal [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/rozdily-mezi-vychodem-a-zapadem-nemecka-i-po-25-letech-zustavaji/1264253>

Bundestagwahlen [online]. Bundestag [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>

DOMINICK, R. *The Roots of the Green Movement in the Unites States and West Germany* [online]. Oxford: Oxford University Press, 1988 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3984283?origin=JSTOR-pdf&seq=1#page_scan_tab_contents

Grundgesetz [online]. Berlin: Deutscher Bundestag, 1949 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <https://www.bundestag.de/grundgesetz>

KREUZER, M. *How Party Systems Form: Path Dependency and the Institutionaliziton of the Post-War German Party System* [online]. Cambridge: Cambridge University, 2009 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=6296020&fileId=S0007123409000696>

LAUX, W. *West German Political Parties and the 1972 Bundestag Election* [online]. Utah: University of Utah, 1973 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/446436?seq=1&cid=pdf-reference#page_scan_tab_contents

NONN, CH. *Das Godesberger Programm und die Krise des Ruhrbergbaus. Zum Wandel der deutschen Sozialdemokratie von Ollenhauer zu Brandt* [online]. Oldenbourg: Akademie

Verlag, 2002 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z:
http://www.jstor.org/stable/30197770?seq=1#page_scan_tab_contents

Rozdíly mezi východem a západem Německa i po 25 letech zůstávají [online]. Praha: ČTK, 2015 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/rozdily-mezivychodem-a-zapadem-nemecka-i-po-25-letech-zustavaji/1264253>

SIMMS, B. *The Consequences of German Unification for Europe* [online]. Praha: Aspen Institute, 2013 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.aspeninstitute.cz/en/article/4-2013-the-consequences-of-german-unification-for-europe/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Radim Navrátil
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. David Hampl, Ph.D
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Důsledky sjednocení Německa roku 1990 z hlediska vývoje politického systému Spolkové republiky Německo.
Název v angličtině:	The consequences of German unification in 1990 in terms of development of the political system of the Federal Republic of Germany.
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá důsledky sjednocení Německa roku 1990 z hlediska vývoje politického systému Spolkové republiky Německo. Dále se bakalářská práce zabývá rozdílností politických systémů v obou německých republikách v průběhu studené války.
Klíčová slova:	Spolková republika Německo, Německá demokratická republika, politický systém, stranický systém, studená válka, volby
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis deals with the consequences of German reunification in 1990 in terms of development of the political system of the Federal Republic of Germany. Furthermore, the thesis deals with the differences in the political systems of the two Germanies during the cold war.
Klíčová slova v angličtině:	The Federal Republic of Germany, German Democratic Republic, political system, party system, cold war, elections

Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	49
Jazyk práce:	Český